

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Διδρυματικό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΔΠΜΣ)
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

«Η Κοινωνική Οικονομία και
Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα,
το Νομοθετικό πλαίσιο και η εξέλιξη τους»

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΠΡΟΚΟΥ

A.M: 3033202105140

Επιβλέπων καθηγητής: Σωτήριος Πετρόπουλος

Κόρινθος Ιανουάριος 2023

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations
**Master Programm in «Local and Regional Development and
Local Government»**

**Title :«The Social Economy and Entrepreneurship in
Greece, the Legislative Framework and their
evolution»**

PANAGIOTA PROKOU

R.N: 3033202105140

Supervising professor: Sotirios Petropoulos

Corinth, Greece, January 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέα και του επιβλέποντος, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα
Παναγιώτα Πρόκου

Αφιέρωση

Στην αδελφή μου, Μαρία, γιατί είναι το στήριγμά μου όλα τα χρόνια της ζωής μου και είναι «ήρεμη δύναμη» και στα ανίψια μου, Γεωργία και Φωτεινή, γιατί πάντα πρέπει να θυμούνται ότι δεν τα παρατάμε ποτέ και ότι πάντα προσπαθούμε, ανεξαρτήτως αποτελέσματος.....

Ευχαριστίες

Πρωτίστως θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντά μου, Σωτήριο Πετρόπουλο, διότι μέσω αυτού, και δή με την άρτια κατάρτιση και γνώση που διαθέτει σχετικά με τον χώρο της ΚΑΛΟ, τον γνώρισα και εγώ τον τομέα αυτό, ενώ με την έμπρακτη συνεισφορά του καθημερινά για την ανάπτυξη του τομέα μέσω των δράσεών του, με ενέπνευσε να επιλέξω το συγκεκριμένο θέμα.

Επίσης, ευχαριστώ όλους τους καθηγητές αλλά και τους συναδέλφους μου για τις όμορφες στιγμές μας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όσους συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, γιατί πράγματι το έκαναν από καρδιάς και η βοήθειά τους ήτο πολύτιμη.

«Η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, το Νομοθετικό πλαίσιο και η εξέλιξη τους»

Σημαντικοί όροι: Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική επιχειρηματικότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Διερευνώνται οι αιτίες, τα εμπόδια και οι προκλήσεις που οδηγούν στην μή αναμενόμενη πρόοδο και ανάπτυξη του τομέα αυτού και στην αδυναμία που παρατηρείται στο οικοσύστημα των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, συγκριτικά με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Μέσα από τον εντοπισμό των ως άνω προβλημάτων, στόχος είναι η άμεση λήψη δραστικών μέτρων και η αναζήτηση λύσεων εξαλείψεως των, ώστε η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα να αρχίσει να αναπτύσσεται και στην Ελλάδα, όπως ήδη έχει γίνει στην Ευρώπη. Ειδικότερα αναλύθηκαν οι πιο πρόσφατοι Νόμοι που πλαισιώνουν θεσμικά τους φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Όπως επίσης χρησιμοποιήθηκαν η ακαδημαϊκή και επιστημονική βιβλιογραφία, καθώς εκθέσεις, μελέτες και συνεντεύξεις με εκπροσώπους κοινωνικών επιχειρήσεων και της Πολιτείας.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι έννοιες της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, να μελετηθεί η ιστορική εξέλιξη αυτών και οι αιτίες που συνέβαλαν στην εμφάνισή τους, να αποτυπωθούν τα κυριότερα χαρακτηριστικά και οι φορείς που εντάσσονται σ' αυτές. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι πιο πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ο Νόμος δηλαδή που ισχύει σήμερα, ο 4430/2016 και ο αμέσως προηγούμενος απ' αυτόν, ο 4019/2011. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφονται στοιχεία από εκθέσεις που αφορούν το οικοσύστημα ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με συνεντεύξεις εκπροσώπων των φορέων ΚΑΛΟ και της Πολιτείας. Στο τέλος της εργασίας παραθέτονται βασικά συμπεράσματα που

προκύπτουν από το περιεχόμενο του θεωρητικού μέρους της παρούσης και τα αποτελέσματα της έρευνας.

Σημαντικοί όροι: Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Abstract

The object of this diploma thesis is the social economy and the social entrepreneurship. Its goal is to investigate the reasons, the obstacles and the challenges that lead to the non-expected progress and development of such sector and the incapacity noticed in the ecosystem of the social enterprises in Greece, compared to other European countries. Through the detection of such problems, the goal is to immediately take active measures and seek for solutions of their elimination, so as the Social Economy and Entrepreneurship to start developing also in Greece as has already happened in Europe. In particular, the most recent Laws that institutionally embrace the agencies of social and solidary economy were analyzed. The academic and the scientific bibliography were also used as well as reports, studies and interviews with representatives of social enterprises and the State.

In the first chapter, effort is made to clarify the concepts of social economy and social entrepreneurship, to study their historical evolution and the causes that contributed to their emergence, to imprint the main features and the agencies integrated in those. In the second chapter, are analyzed the most recent legislative initiatives of the social enterprises, to wit, the currently applicable Law 4430/2016 and the immediately preceding law, 4019/2011. In the third chapter, there are data recorded, from reports concerning the KALO ecosystem in Greece, in combination with interviews of representatives of the KALO agencies and the State. In the end of this thesis, there are basic conclusions quoted extracted from the content of the theoretical part hereof and the results of the survey.

Keywords: Social Economy, social entrepreneurship

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	11
Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. ΕΝΝΟΙΕΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ, ΦΟΡΕΙΣ.	11
1.1 ΟΡΙΣΜΟΙ, ΕΝΝΟΙΕΣ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:	11
1.2 Η προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη:	14
1.3 Ιστορική εξέλιξη-λόγοι εμφάνισης της Κοινωνικής Οικονομίας:	17
1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ-ΕΝΝΟΙΑ-ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ:	20
1.5 ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	26
Το ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. Ο ΝΟΜΟΣ 4019/2011 ΚΑΙ 4430/2016. ΤΑ ΘΕΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΑ	26
2.1 ΝΟΜΟΣ 4019/2011:	26
2.1 ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 4019/2011:	29
2.3 ΝΟΜΟΣ 4430/2016:	31
2.4 ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 4430/2016.	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	37
ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.	37
3.1 Εκθέσεις-μελέτες σχετικά με την εξέλιξη των οργανώσεων ΚΑΛΟ.	37
3.2 Αποτελέσματα συνεντεύξεων με εκπροσώπους φορέων ΚΑΛΟ σχετικά με την ανάπτυξη του τομέα.	40
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:	48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	50
ΕΛΛΗΝΙΚΗ:	50
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	51
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ/ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ	53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αλληπάλληλες κρίσεις των τελευταίων χρόνων, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο, αρχής γενομένης από την χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία ακολουθήθηκε από την πανδημία, την κλιματική αλλαγή, την επισιτιστική κρίση, τον πόλεμο στην Ουκρανία, μετά των δυσμενών συνεπειών όλων αυτών, ήτοι την ανεργία, την φτώχεια, τον ρατσισμό, τις κοινωνικές ανισότητες και τον κοινωνικό αποκλεισμό, κάθε άλλο παρά ποτέ, επιβάλλουν την αφύπνιση, την ενοποίηση και πρωτίστως την αναζήτηση καινοτόμων και αποτελεσματικών λύσεων. Ιδίως, όταν το Κράτος αδυνατεί να καλύψει βασικές ανάγκες που απαιτούνται για να εξασφαλίζουν την κοινωνική ευημερία, την κοινωνική ισότητα, την αλληλεγγύη και φυσικά την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών στους πολίτες σε καίριους τομείς, όπως της υγείας, της εκπαίδευσης, της εργασίας κλπ, στο σύνολο μίας κοινωνίας.

Συνεπεία λοιπόν των ανωτέρω, ήταν η αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια «στροφή» προς τον χώρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Χαρακτηριστικά, έναν εναλλακτικό χώρο που έρχεται να κάνει αυτά που δεν κάνει ή δεν θέλει να κάνει το κράτος και οι παραδοσιακές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και που βρίσκεται ανάμεσα στους προηγούμενους δύο. Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν αποτελεσματικά και αποδοτικά και να εξεύρουν λύσεις σε μακροχρόνια και δύσκολα προβλήματα. Όπως να παρέχουν θέσεις εργασίας σε ευπαθείς και ευάλωτες ομάδες, να συμβάλλουν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας, να ενισχύσουν την τοπική κοινότητα και περιφέρεια πάντοτε μέσα σε ένα πλαίσιο περιχαραγμένο από αρχές δημοκρατίας, ισότητας, συνεργασίας και αλληλεγγύης προς τον συνάνθρωπο, και με φιλικούς τρόπους για το περιβάλλον. Είναι επιτακτική ανάγκη να γίνει απολύτως κατανοητή η αξία της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας στο ευρύτερο κοινό, ώστε να αναπτυχθεί ο τομέας αυτός, όπως του αξίζει. Εξίσου όμως σημαντικό είναι οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς, αφενός να αναγνωρίσουν και αυτοί με τη σειρά τους την δυναμική της ΚΑΟ, και ως εκ τούτου, να χαράξουν ορθές πολιτικές διά την ad hoc αντιμετώπιση των προκλήσεων και δυσχερειών που καλούνται να αντιμετωπίσουν και να ξεπεράσουν οι κοινωνικές οργανώσεις και επιχειρήσεις, ώστε να αξιοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό και να διαμορφωθεί ένα κατάλληλο και ευνοϊκό καθ' όλα τα αιτήματα και τις ανάγκες αυτών περιβάλλον, ώστε να αυξηθεί εν γένει η σύσταση περισσοτέρων εξ αυτών.

Η ΚΑΛΟ στην Ελλάδα έχει αρχίσει να εξελίσσεται ιδίως τα τελευταία δέκα χρόνια, και ακόμα περισσότερο μετά το Νόμο 4430/2016 φαίνεται ότι υπάρχει μεγαλύτερη κινητικότητα στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Εντούτοις, είναι αδιαμφισβήτητο ότι ακόμα και σήμερα παραμένει σε ένα αρχικό στάδιο και συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές χώρες η ανάπτυξή της στην Ελλάδα είναι λιγότερο ανεπτυγμένη.

Η αξία της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας είναι τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και σε ευρωπαϊκό, αναγνωρισμένη. Στους ευρωπαϊκούς κύκλους υποστηρίζεται ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν την κινητήρι δύναμη για ευημερία και οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ανάπτυξη. Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Ιούλιο του 2018 αναφέρει για το χώρο των κοινωνικών επιχειρήσεων ότι οι ως άνω επιχειρήσεις είναι μοντέλο επιχειρηματικότητας που θα φέρει ισορροπία στις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Επίσης, το Δεκέμβριο του 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης, για την περίοδο 2021-2027, καλώντας όλα τα κράτη μέλη να διαμορφώσουν πρακτικές και πολιτικές, έχοντας ως στόχο αυτά που περιλαμβάνει το ως άνω Σχέδιο, ήτοι αφενός τη δημιουργία προστατευμένου και θετικού περιβάλλοντος για την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας που θα ευνοήσουν τη σύσταση νέων επιχειρήσεων, εμπεριέχοντας χρηματοδοτήσεις, φορολογικά κίνητρα, κρατικές επιχορηγήσεις, δημόσιες συμβάσεις, και αφετέρου την προβολή της κοινωνικής οικονομίας με επικοινωνιακές δράσεις, ώστε να αναγνωριστεί η αξία της, γεγονός που θα συμβάλλει επίσης στην επέκταση και εξέλιξή της και στην υλοποίηση των κοινωνικών σκοπών της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. ΕΝΝΟΙΕΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ, ΦΟΡΕΙΣ.

1.1 ΟΡΙΣΜΟΙ, ΕΝΝΟΙΕΣ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:

Στην προσπάθειά του κανείς να προσδώσει έναν ορισμό στην «Κοινωνική Οικονομία (ΚΟ), θα διαπιστώσει ότι δεν υπάρχει ένας κοινός, καθολικά αποδεκτός, ορισμός, ενώ υπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις κάθε τύπου, ως προς την εννοιολογική, επιστημολογική, εφαρμοστική και πολιτική πτυχή της. Όπως επίσης παρατηρείται ότι για να καθοριστεί η έννοια και η λειτουργία της Κοινωνικής Οικονομίας, μεταξύ άλλων, μελετώνται οι λόγοι και οι αιτίες που οδήγησαν στην εμφάνισή της, αλλά και οι εκάστοτε παράγοντες, οι οποίοι διαφοροποιούνται από κράτος σε κράτος και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο διά την αντίληψη, τη μορφή, τη δομή, την εννοιολογική, αλλά και θεσμική-νομική υπόστασή της. Παράγοντες, όπως οι παραδόσεις του κάθε κράτους, η ιστορία του, η γεωγραφική του θέση, οι πολιτικές ιδεολογίες, η οικονομική και κοινωνική του κατάσταση κ.α.

Η ποικιλομορφία αυτή των ορισμών που έχουν αποτυπωθεί σχετικά με το φαινόμενο της ΚΟ, εμφανίζεται και από το ότι συναντάται και με άλλους όρους, όπως «Τρίτος Τομέας», «Αλληλέγγυα Οικονομία», «Μη κερδοσκοπικός Τομέας» «Εναλλακτική Οικονομία», «Οικονομία του Μη κέρδους», «Τρίτο σύστημα», «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία».

Το ευκρινές είναι, ότι κάνοντας χρήση της κοινής λογικής αναφορικά με την ετυμολογία της, γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για έναν τομέα που συνδυάζει χαρακτηριστικά, τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά. Υπάρχουν δηλαδή οικονομικές δραστηριότητες, που δεν συγκαταλέγονται ούτε στον κρατικό, ούτε στον ιδιωτικό τομέα, και οι οποίες διαθέτουν οικονομικό χαρακτήρα, αλλά αποσκοπούν στο κοινωνικό όφελος.

Αυτό καταγράφεται, ως επί το πλείστον, στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία, όπου ως κοινωνική οικονομία χαρακτηρίζεται ο χώρος εκείνος της οικονομίας, που τοποθετείται μεταξύ του δημοσίου τομέα και του ιδιωτικού τομέα, όταν αυτοί οι παραδοσιακοί τομείς (κράτος και αγορά), είτε αδυνατούν, είτε δεν επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα με κοινωνικούς στόχους. (Defourny and Develtere, 1999, Borzaga and Defourny, 2001).

Οι Defourny and Develtere –συγγραφείς- ταυτίζουν την έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας με τον Τρίτο τομέα, κάνοντας λόγο για επιχειρήσεις με οικονομικές δραστηριότητες που έχουν κοινωνικό σκοπό, όπως είναι οι συνεταιρισμοί, τα σωματεία, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, και στηριζόμενοι στις αρχές και τους μηχανισμούς που διέπουν την λειτουργία αυτών. (Defourny & Develtere, 1999).

Προσεγγίζουν δηλαδή τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας/τρίτου τομέα, αφενός με βάση την νομική/θεσμική υπόσταση αυτών, και αφετέρου με βάση την κανονιστική, το πλαίσιο δηλαδή των κανόνων, εντός των οποίων δραστηριοποιούνται και λειτουργούν.

Η θεσμική-νομική προσέγγιση έχει ως κριτήριο την κατηγοριοποίηση των ως άνω επιχειρήσεων στις ακόλουθες:

-συνεταιριστικές επιχειρήσεις

-κοινωνίες αλληλοβοήθειας

-σωματεία ή οργανισμοί, που ονομάζονται γενικά «ενώσεις».

Η κανονιστική προσέγγιση συγγέεται με τους στόχους τέτοιων οργανισμών, τις κοινές αρχές που αυτοί τηρούν και τον τρόπο λειτουργίας τους, προκειμένου να ικανοποιήσουν κοινωνικές ανάγκες.

Η πρώτη αρχή είναι ότι οι υπηρεσίες τους εξυπηρετούν τα μέλη τους ή την ευρύτερη κοινότητα, και αυτό ακριβώς είναι που πρέπει να έχουν ως προτεραιότητά τους, και όχι το κέρδος και την απόδοση κεφαλαίων.

Έχουν αυτόνομη διαχείριση και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων γίνονται με δημοκρατικό τρόπο. Επίσης, τηρείται η αρχή «ένα πρόσωπο, μία ψήφος» και αυτή εφαρμόζεται στη γενική συνέλευση.

Τέλος, τα αγαθά και τα προϊόντα τους γενικά είναι μη αγοραία, αλλά κυρίως ωφέλιμα για τα μέλη τους, ενώ η διανομή των εσόδων γίνεται με περιορισμένο τρόπο, αποσκοπώντας κυρίως στη δημιουργία αποθεματικού ή στην ενδυνάμωση των απασχολούμενων μελών ή ακόμα και στην βελτίωση των υπηρεσιών τους. (Defourny & Develtere, 1999).

Οι συγγραφείς Evers και Laville συνδέουν και αυτοί με τη σειρά τους, την κοινωνική οικονομία με τον τρίτο τομέα, μέσω της ενοποίησης των συνεταιρισμών και των ενώσεων αλληλοβοήθειας, με αυτή των εθελοντικών οργανώσεων. (Evers και Laville, 2004,1)

Στα χαρακτηριστικά των φορέων του τρίτου τομέα, δίνει έμφαση και ο μελετητής Jeremy Kendall, ο οποίος ομοίως, λαμβάνει υπόψιν τον τρόπο λειτουργίας αυτών και τα στοιχεία που τους ξεχωρίζουν, όπως είναι η προάσπιση του συλλογικού οφέλους έναντι του ατομικού, ο εθελοντισμός, η μη διανομή των κερδών, η ανεξαρτησία και αυτονομία στη διαχείριση, και άλλα. (Kendall, 2005).

Ένας πρόσθετος όρος που συναντάται σχετικά με την ΚΟ, είναι ο όρος «τρίτο σύστημα», που και αυτός, σύμφωνα με τον Campell, περιλαμβάνει οργανώσεις, όπως σωματεία, συνεταιρισμούς, ιδρύματα, που δεν μπορούν να ενταχθούν ούτε στον ιδιωτικό, αλλά ούτε και στον δημόσιο τομέα. (Campell, 1999, 9).

Στη βιβλιογραφία, ο όρος «κοινωνική οικονομία» εμφανίζεται για πρώτη φορά, το 1830, από τον Γάλλο φιλελεύθερο οικονομολόγο, Charles Dunoyer , (1786-1862), ο οποίος θεωρείται και ο πατέρας της κοινωνικής οικονομίας, στο έργο του «Πραγματεία περί της Κοινωνικής Οικονομίας», σκιαγραφώντας τον χώρο της οικονομίας περισσότερο από μία ηθική σκοπιά και οπτική, και όχι αποκλειστικά και μόνο οικονομική. Για τον Charles Dunoyer, η ΚΟ αποτελεί το μέσο για να γίνει η ζωή των πολιτών καλύτερη και να επέλθει ο κοινωνικός πλούτος. Θεωρούσε ότι έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην εκπαίδευση, γεγονός που θα οδηγούσε στη συνέχεια, στην εν γένει βελτίωση των συνθηκών εργασίας των ανθρώπων, στην κοινωνική ευημερία και ειρήνη και στην διαμόρφωση μίας νέας οικονομικής πραγματικότητας. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, 2020, σελ19-20, 65-66).

Για κάποιους άλλους βέβαια, ο όρος της κοινωνικής οικονομίας αποδίδεται στον Γάλλο οικονομολόγο, Charles Gide, ο οποίος την εισήγαγε στον επιστημονικό κλάδο της οικονομίας για να αντικρούσει τις απόψεις του οικονομολόγου, Adam Smith. (Oliveira, 2012, Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 65).

Από την άλλη, για τον όρο «Τρίτος Τομέας», πατέρας θεωρείται ο Amitai Etzioni, καθηγητής στο Columbia University, ο οποίος για πρώτη φορά χρησιμοποίησε τον όρο το 1973 στην έρευνα «The third sector and domestic missions», ενώ τα βήματα του, ακολούθησε, υιοθετώντας τον ως άνω όρο στο έργο του The third sector: new tactics for a responsive society, (Τρίτος Τομέας: Νέες Τακτικές για μια κοινωνία ευαισθητοποίησης), ο οικονομολόγος και καθηγητής του Harvard Business School, Theodore Levitt. Οι δύο αυτές προσωπικότητες υποστηρίζεται ότι θεμελίωσαν τον όρο «Τρίτος Τομέας», με τη διαφορά ότι ο Etzioni ερμήνευε τον όρο αυτό μέσα από οργανώσεις, μη κερδοσκοπικές, όπως ο Ερυθρός Σταυρός, και μέσα από τη συνεργασία δημοσίου-ιδιωτικού τομέα, πιστεύοντας ότι με αυτές τις συμπράξεις, μπορεί να επέλθει θετικό αποτέλεσμα και να βελτιωθούν οι παροχές υπηρεσιών προς του πολίτες σε καίριους τομείς και ζητήματα της ζωής τους, όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση, η ασφάλιση. Ο Levitt, από την άλλη, συγκρίνει τις παλαιές με τις νέες οργανώσεις του Τρίτου τομέα, πιστεύοντας ιδιαίτερα στην αποτελεσματικότητα των νέων, που απαρτίζονται από άτομα κατώτερης τάξης, και ότι αυτές (οι νέες) αποτελούν το μέσο εναντίωσης στις μέχρι τότε επικρατούσες αντιλήψεις. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 31-33, Αδάμ, 2012, σελ. 10).

Πάντως και για τον Levitt, ο ορισμός του Τρίτου Τομέα, συνδέεται με την ύπαρξη οργανώσεων που μπορεί να έχουν διαφορετικά γνωρίσματα μεταξύ τους, αλλά καταπιάνονται με δράσεις, που όπως και πιο πάνω αναφέρθη, δεν επεμβαίνει το κράτος και η αγορά. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 31-32).

Η οικονομική θεωρία έχει υποτιμήσει ή έστω δεν έχει αναγνωρίσει την αξία και την θετική συμβολή της κοινωνικής οικονομίας, δεδομένου ότι ρίχνει το βάρος της στις εμπορικές επιχειρήσεις, χωρίς να ενσωματώνει και αυτές, που αν μή τι άλλο, διέπονται εξίσου από το επιχειρηματικό πνεύμα, με τη διαφορά ότι σκοπός τους δεν είναι το κέρδος, αλλά το συλλογικό συμφέρον.

Αυτό συμβαίνει, κατά τους Borzaga και Tortia, όταν δεν εξετάζονται θέματα που θα ευνοούσαν τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, όπως το ότι υπάρχουν κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που δεν επιτυγχάνουν τον στόχο τους και τις οποίες θα μπορούσαν να τις διαχειριστούν άλλες επιχειρήσεις, μη κερδοσκοπικές, με επιτυχία. Ή το γεγονός ότι υπάρχουν άνθρωποι που πράττουν, έχοντας ως κίνητρο το γενικό, και όχι το ατομικό όφελος, όπως επίσης ότι υπάρχουν επιχειρήσεις που έχουν την ικανότητα να δίνουν λύση σε προβλήματα που δεν έχουν οικονομικό χαρακτήρα, «όλοι αυτοί οι παράγοντες φαίνεται να υπονομεύουν την παραδοσιακή αντίληψη της επιχείρησης απλώς ως ενός μηχανισμού μεγιστοποίησης του κέρδους και αντίθετα υποστηρίζουν την άποψη που θεωρεί τις επιχειρήσεις ως δομές διακυβέρνησης που στοχεύουν στον συντονισμό των οικονομικών φορέων» (Borzaga and Tortia, 2007, 26-27)

1.2 Η προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη:

Η έννοια της «Κοινωνικής Οικονομίας» αναπτύσσεται στη Γαλλία κατά την δεκαετία του 1970 (Monzon και Chaves, 2008), ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από το 1780 (Hall, 1987, σελ 3-7).

Στη Γαλλία το 1970 δημιουργήθηκε η Εθνική Επιτροπή Σύνδεσης των Αλληλασφαλιστικών Συνεταιρισμών και Συλλογικών Δραστηριοτήτων (CNLAMCA). Με την ευκαιρία της 10ης επετείου της, τον Ιούνιο του 1980, η CNLAMCA δημοσίευσε ένα έγγραφο, τον Charte de l' economie sociale ή Χάρτη της Κοινωνικής Οικονομίας, σύμφωνα με τον οποίο ο όρος της Κοινωνικής Οικονομίας απευθύνεται σε ένα πλέγμα οργανώσεων που λειτουργούν, επιδιώκοντας το κοινωνικό συμφέρον, μέσω της συλλογικότητας, ενώ οι οργανώσεις αυτές λειτουργούν με τις αρχές που αναφέρθησαν ως άνω.

Τα καθοριστικά αυτά χαρακτηριστικά διαφωτίζουν ένα κομμάτι της ΚΟ που στηρίζεται στους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τις ενώσεις, και μετέπειτα τα ιδρύματα. (CIRIEC, 2005,10).

(https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf).

Σε αντιδιαστολή με την Γαλλία και γενικά την Ευρώπη, όπου ο χώρος της κοινωνικής οικονομίας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην συλλογικότητα και κατ' επέκταση έχει περισσότερο κοινωνική μορφή, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής παρατηρείται ότι η ΚΟ έχει όχι μόνο κοινωνικό χαρακτήρα, αλλά και οικονομικό. Οι οργανώσεις δηλαδή λαμβάνονται ως εταιρείες, και ναι μεν επανεπενδύουν τα κέρδη στην οργάνωση, αλλά τηρούν και τους κανόνες του ανταγωνισμού. (Γεώργιας, 16-17).

Επιπλέον, οι οργανώσεις στις ΗΠΑ στηρίχθηκαν και υποστηρίχθηκαν πολύ από την εθελοντική συμμετοχή και από τις φιλανθρωπίες.

Στο Βέλγιο, η έκθεση το 1990 του Συμβουλίου Κοινωνικής Οικονομίας της Βαλλονίας (Walloon Social Economy Council-CWES) περιέγραψε την ΚΟ ως μέρος οικονομίας που αυτής περιλαμβάνει ιδιωτικές οργανώσεις, που διαθέτουν τα εξής κοινά γνωρίσματα: α) αποσκοπούν και στοχεύουν στην εξυπηρέτηση των μελών τους, ή της ευρύτερης κοινότητας, β) έχουν αυτονομία στη διαχείριση, γ) το πλαίσιο που τηρείται είναι δημοκρατικό, και δ) δίδεται η προτεραιότητα στον άνθρωπο και στην σταθερότητά του στον εργασιακό χώρο έναντι του κεφαλαίου κατά τη διανομή των εσόδων». (EESC, 2012, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c-pdf>).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ορισμός για την Κοινωνική Οικονομία που αποδίδεται στην έκθεση του Διεθνούς Κέντρου Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια Κοινωνική και Συνεργατική Οικονομία (Centre International de Recherches et d' Informations sur l' Economie Publique, Sociale et Cooperative-CIRIEK), σύμφωνα με τον οποίο η ΚΟ περικλείεται « από ιδιωτικές, επίσημα οργανωμένες επιχειρήσεις, που είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, και οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς με την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, ασφαλιστικών και χρηματοοικονομικών, ενώ η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των εκάστοτε μελών, τα οποία μέλη διαθέτουν από μία ψήφο, ή σε κάθε περίπτωση διενεργούνται μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Η κοινωνική οικονομία συμπεριλαμβάνει επίσης ιδιωτικές, τυπικά δομημένες οργανώσεις που είναι

αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά και τα πλεονάσματα των οποίων, εάν και εφόσον υπάρχουν, δεν δύνανται να τα εκμεταλλευτούν οι οικονομικοί παράγοντες που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή τις χρηματοδοτούν».

Με βάση τον ως άνω ορισμό οι επιχειρήσεις έχουν τα κάτωθι χαρακτηριστικά:

1. Οι φορείς είναι ιδιωτικοί, δεν ελέγχονται δηλαδή από το Δημόσιο ή από αλλού.
2. Οι φορείς είναι επίσημα αναγνωρισμένοι και κατά πλειοψηφία έχουν υφίστανται σε νομικό καθεστώς.
3. Έχουν αυτονομία.
4. Η προσχώρηση των μελών στους φορείς είναι ελεύθερη.
5. Η κατανομή των κερδών δεν βασίζεται στο κεφάλαιο, στην μερίδα του εκάστου μέλους ή στις εισφορές του, αλλά είναι ανάλογη με τις δραστηριότητες της οργάνωσης.
6. Επιδιώκεται το κέρδος με σκοπό όμως την ωφέλεια και το συμφέρον των μελών.
7. Όλες οι διαδικασίες είναι δημοκρατικές.
(https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf)

Ο πιο πρόσφατος εννοιολογικός ορισμός της κοινωνικής οικονομίας από τους ίδιους τους φορείς της, που ταυτίζεται απόλυτα με τον ως άνω, δηλονότι της εκθέσεως της Διεθνούς Έρευνας και Συνεργατικής Οικονομίας, είναι αυτός που περιλαμβάνεται και στον Χάρτη των Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας. Έχει ιδιαίτερη αξία, αφού προωθείται από τη Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF), ήτοι από το πλέον αντιπροσωπευτικό θεσμικό όργανο στην ΕΕ για αυτές τις τέσσερις μορφές οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας.

Από τον ως άνω Χάρτη, λοιπόν, για τις εν λόγω οργανώσεις, προκύπτουν τα ακόλουθα:

1. Το άτομο υπερέχει του κεφαλαίου.
2. Υπάρχει ανοιχτή συμμετοχή μελών.
3. Υπάρχει δημοκρατικός έλεγχος από τους συμμετέχοντες.
4. Είναι πρωτεύον ζήτημα η τήρηση των αρχών της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας.
5. Υπάρχει αυτονομία και ανεξαρτησία από τις δημόσιες Αρχές.
6. Το μεγαλύτερο μέρος εσόδων διοχετεύεται στην ίδια την οργάνωση για την εξυπηρέτηση αναγκών των μελών της, των νοικοκυριών, των οικογενειών τους και του κοινωνικού συνόλου. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 20-24.)

Τέλος, στην Ελλάδα, και δὴ στο ἄρθρο 2 του Νόμου 4430/2016 που ρυθμίζει σήμερα την κοινωνική οικονομία, αποτυπώνεται ως εξής : «το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον ἄνθρωπο και το περιβάλλον. (<https://kalo.gov.gr>)(<https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4430-2016.html>).

Κατόπιν των ανωτέρω, είναι προφανές ὅτι δεν ὑπάρχει ἕνας σαφής κοινός ορισμός της κοινωνικής οικονομίας, και μάλιστα αυτό, κατά τη γνώμη μελετητῶν, την ἔθεσε ιστορικά «σε αφάνεια», αφού συντέλεσε, ὄχι μόνο στο να είναι δύσκολο να οριοθετηθεῖ ξεκάθαρα ἡ ἔννοιά της, ἀλλὰ και στη δημιουργία πολλῶν οργανώσεων με διαφορετικές, ὁμως, νομικές μορφές. (Campell, 1999,9).

1.3 Ιστορική εξέλιξη-λόγοι εμφάνισης της Κοινωνικής Οικονομίας:

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ κοινωνική οικονομία, και ὅ,τι συνδέεται με αὐτήν, ἔχει πάρει μεγαλύτερη διάσταση, αρχῆς γενομένης τα τελευταία χρόνια, μετὰ την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, και ὄχι μόνο, ἐνῶ συνεχῶς φαίνεται ολοένα και περισσότερο να κερδίζει χώρο και να χαίρει μεγαλύτερης αναγνώρισεως.

Παρά τὰυτα, ἡ δημιουργία αὐτοῦ του δρόμου, του τρίτου δρόμου, δεν γεννήθηκε προσφάτως. Αντίθετα, ἔχει ρίζες ἀπὸ πολύ παλιά, ξεκινώντας ἀπὸ τα χρόνια του Μεσαίωνα, με τη μορφή τότε των φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, των νοσοκομείων, των λεγόμενων ἀδελφοτήτων. Ιστορικά ἐν γένει, ἡ ΚΟ αντικατοπτρίζει τη Κοινωνία των πολιτῶν που ἀναλάμβανε πρωτοβουλίες και δημιουργούσε συνεταιρισμούς, εταιρείες ἀλληλοβοήθειας, συλλόγους, εθελοντικές οργανώσεις. Ἀνάλογα με το κάθε κράτος και τις παραδόσεις αὐτοῦ, βοηθητική ἦταν και ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ και ἡ ἰδιωτική συνεισφορά.

Μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αἰῶνα τα φιλανθρωπικά ἰδρύματα, οἱ συνεταιρισμοί, οἱ εταιρείες στην Ἑυρώπη σημείωναν ἀνάπτυξη. Ὅμως, το ἐκτόπισμα και ἡ ἀξιοσημείωτη εξέλιξη φαίνεται στα τέλη του 19ου αἰῶνα. Τότε αυξάνονται πολύ οἱ οργανώσεις της εργατικῆς τάξης, ως ἀποτέλεσμα της ἀναγκαιότητας υπεράσπισης των πλέον εὐάλωτων και ἀνυπεράσπιστων κοινωνικῶν ομάδων στη νέα πραγματικότητα που δημιουργήθηκε ἀπὸ την ἀνάπτυξη του βιομηχανικῆς καπιταλισμοῦ.

Συγκεκριμένα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 17^ο και 18^ο αιώνα, βοήθεια παρείχε η εκκλησία. Το 19^ο αιώνα, το έργο της εκκλησίας υποστηρίχθηκε πολύ από τις πρωτοβουλίες ιδιωτών σε τομείς, όπως η υγεία, η εκπαίδευση, ενώ επικρατούσαν κυρίως οι συνεταιρισμοί. Ο σοσιαλιστικός τρόπος σκέψης, όπως αναπτύχθηκε από τον Robert Owen και αντικαπιταλιστές, όπως ο William King, επηρέασε το συνεταιριστικό κίνημα. Η ίδρυση του συνεταιρισμού των υφαντών στο Rochdale της Αγγλίας, αποτέλεσε τον κορμό εν γένει του παγκοσμίου συνεταιρίζεσθαι.

Αντίθετα, στη Γαλλία υπάρχει καχυποψία απέναντι στο ρόλο της Εκκλησίας, όπως επίσης, λόγω της επίδρασης της Γαλλικής Επανάστασης δεν ευνοείται η δημιουργία εργατικών συνεταιρισμών. Το κράτος είναι αυτό που προωθεί το συλλογικό συμφέρον. (Γεώργιας, Δοκίμιο 20, σελ. 25).

Από την άλλη, στη Γερμανία, τόσο η εκκλησία, η οποία πέραν του κοινωνικού έργου, αποτελεί τη φωνή για την ανάδειξη των αιτημάτων των πολιτών, όσο και ομάδες ανθρώπων φτιάχνουν οργανώσεις και δημιουργούν ομοσπονδιακά όργανα. Εξίσου βέβαια και στη Γερμανία συστήνονται συνεταιρισμοί, εκ των οποίων πολλοί είναι καταναλωτικοί και στεγαστικοί.

Ακολούθως στην Ιταλία, τα αγαθοεργά ιδρύματα είναι αυτά, που κυρίως διαμορφώνουν τον χώρο της κοινωνικής οικονομίας, εξαιτίας της υψηλής θέσης που έχει στη χώρα αυτή η οικογένεια. Μαζί και με τις εταιρείες αλληλοβοήθειας που στηρίζουν τις ευάλωτες ομάδες των μελών τους και τους συνεταιρισμούς, επικεντρώνουν τη προσφορά τους στους φτωχούς και στην ενίσχυση του αγροτικού τομέα. (Γεώργιας, Δοκίμιο 20, σελ. 26)

Στην Σουηδία υπάρχει πολυμορφία, διατηρώντας και εκεί βέβαια οι συνεταιρισμοί σταθερή αξία. Χαρακτηριστικό όμως της Σουηδίας είναι τα «λαϊκά κινήματα» που με τη δύναμή τους κατάφεραν να επηρεάσουν ακόμα και τα πολιτικά δρώμενα. (Γεώργιας, Δοκίμιο 20, σελ. 27).

Αυτό που πρέπει να συμπληρωθεί είναι ότι στη διαμόρφωση της ΚΟ ρόλο έπαιξαν κάποιοι παράγοντες. Παραδείγματος χάριν, η ιστορία του κάθε κράτους, τα πολιτικά δρώμενα, τα γεωγραφικά του χαρακτηριστικά, οι υπάρχουσες συνθήκες στον εργασιακό και στον οικονομικό τομέα, οι ιδιομορφίες της κοινωνίας των πολιτών του, το θρησκευτικό αίσθημα και γενικά η σύσταση του εκάστοτε κοινωνικού κράτους.

Προς τούτοις, είναι χρήσιμη η αναφορά σε κάποιες διαφορετικές προσεγγίσεις και αντιλήψεις μεταξύ χωρών, οι οποίες εξαρτήθηκαν και αλληλεπιδράστηκαν σαφώς από τις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε χώρας.

Μία ενδεικτική περίπτωση είναι η Λατινική Αμερική. Στην Λατινική Αμερική κυριαρχεί ο όρος αλληλέγγυα οικονομία και συνδέεται με τον κοινωνικό μετασχηματισμό και με τα

κινήματα κοινωνικής αλλαγής. Με αυτά η κοινωνία των πολιτών αντιτίθεται στην παγκοσμιοποίηση. Παρεμπιπτόντως, ο όρος «αλληλέγγυα οικονομία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Χιλιανό κοινωνιολόγο και καθηγητή φιλοσοφίας, Luis Razeto Migliaro, σε άρθρο του , ενώ μετέπειτα, και δή με το βιβλίο του *Le dieci strade dell' economia di solidarieta* (Οι δέκα δρόμοι της οικονομίας της αλληλεγγύης), αποσαφηνίζει την αλληλέγγυα οικονομία, επισημαίνοντας τους δέκα δρόμους που οδηγούν σε αυτήν, οι οποίοι συνοπτικά είναι: ο δρόμος των φτωχών, της ανάπτυξης υπηρεσιών και αλληλεγγύης μαζί με τους φτωχούς, της εργασίας, της κοινωνικής αλλαγής, της εναλλακτικής ανάπτυξης, της οικολογίας, της γυναικας και της οικογένειας, της προτεραιότητας στον άνθρωπο και της πνευματικότητας.(Razeto,2019.(https://www.researchgate.net/publication/330425011_Solidarity_Economy_Roads_Translators_Introduction_Prelude_Chapter_1).

Στη Βόρεια Αμερική από την άλλη πλευρά, η κοινωνική οικονομία τελεί σε απόλυτη σύμπτωση με το κράτος και την αγορά.

Σε άλλα κράτη η αντίληψη για τους φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας αναπόφευκτα συνδέθηκε με το θρησκευτικό αίσθημα και το ρόλο που κατέχει η Εκκλησία στα κοινωνικά δρώμενα, όπως στη Μαλαισία, για παράδειγμα, όπου πολλές φορές εξαρτάται η χρηματοδότηση φορέων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας από την ισλαμική χρηματοδότηση. Επίσης, στην Ελλάδα, μέρος του πληθυσμού στο άκουσμα του όρου «Κοινωνική Οικονομία» έχει την εσφαλμένη αντίληψη ότι πρόκειται για συνεταιρισμούς του παρελθόντος που έχουν χρεοκοπήσει. (Γεώργιας, σελ. 18).

Η σημασία που δίδεται στη κοινωνική οικονομία εμφανίζεται μέσα και από το νομικό και πολιτικό κόσμο. Η Γαλλία αναδεικνύει την κοινωνική οικονομία με την δημιουργία της αντιπροσωπείας της κοινωνικής οικονομίας με το διάταγμα του 1981. Η Ισπανία είναι η πρώτη Ευρωπαϊκή χώρα που νομοθετεί το 2011. (CIRIEC, 2005, σελ 12).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ενδιαφέρον που εκδηλώνεται για την κοινωνική οικονομία αναγνωρίζεται νομικά και πολιτικά, σε τρεις χρονικές φάσεις: Η πρώτη χρονικά στιγμή είναι με τη Συνθήκη τη Ρώμης το 1957 και την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) άχρι τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Το 1992 μετονομάζεται η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ), και έχοντας μπει στη δεύτερη φάση, αυτή τελειώνει το 2009 με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, όπου ξεκινά η τρίτη περίοδος, η οποία διανύεται ακόμα και σήμερα. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 147).

Ειρήσθω όμως, ότι από το 2010 και έπειτα στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες η ειδική νομοθεσία σε εθνική κλίμακα ήτο κοινή επιταγή, εφ' ώ και δόθηκε ιδιαίτερη βάση ως προς την διαμόρφωση ειδικών, ως προς αυτό τον τομέα, νομοθετημάτων. Ως εκ τούτου, σχετικά με

την ΚΟ, στην Ελλάδα το 2016 ψηφίστηκε ο Νόμος 4430/2016, στη Γαλλία ψηφίστηκε το 2014, στη Ρουμανία το 2016 και σε περιφέρειες του Βελγίου (Βρυξέλλες, Βαλλονία), και όπως ειπώθηκε το 2011, και στην Ισπανία. (<https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-876-el-n.pdf>, σελ. 23).

Από τα παραπάνω, συμπερασματικά, αυτό που σίγουρα προκύπτει είναι ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία (κοινά) που παρουσιάζουν όλες οι φορείς της ΚΟ. Το πρώτον είναι ότι πρόκειται για οργανώσεις πολιτών που αναλαμβάνουν δράσεις με στόχο, όχι την απολαβή οικονομικών κερδών, αλλά την κοινωνική συνοχή, ευημερία και ωφέλεια. Το δεύτερον αξιολογείται σύμφωνα με τις αρχές που ξεχωρίζουν κατά το λειτουργικό και κανονιστικό πλαίσιό τους. Ενόψει των ανωτέρω, κρίνεται χρήσιμο και σκόπιμο, όπως πολύ εύστοχα υπογραμμίζεται στην Έκθεση, ο ορισμός σχετικά με την ΚΟ να φωτογραφίζει τους φορείς της ΚΟ, κυρίως λαμβάνοντας υπόψιν τις ομοιότητες και τις διαφορές τόσο μεταξύ τους, όσο και με άλλους οικονομικούς φορείς, και να χαραχθεί μία ενιαία αποτύπωση που θα αποτελεί διά όλους τους φορείς την κατευθυντήρια οδηγία και την κοινή πολιτική για τη λειτουργία τους, πάντα με γνώμονα τις αρχές και αξίες της ΚΟ.

(https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf, σελ. 14)

1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ-ΕΝΝΟΙΑ-ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ:

Στον 21^ο αιώνα οι προκλήσεις και οι συνεχόμενες αλλαγές στο κοινωνικοοικονομικό «γίγνεσθαι», επιτάσσουν για την βέλτιστη παροχή υπηρεσιών σε τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η εργασία, αλλά και διά την αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη επίλυση δυσεπίλυτων κοινωνικών προβλημάτων την αναζήτηση πιά καινοτόμων ιδεών και πρακτικών, που θα ενδυναμώσουν την κοινωνική οικονομία και θα αντιμετωπίσουν τις αναδυόμενες ανάγκες.

Προβλήματα, όπως η παγκοσμιοποίηση, η μακροχρόνια ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια, οι κοινωνικές ανισότητες, η ανάγκη στήριξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, (άτομα με αναπηρίες, εξαρτημένα άτομα, μονογονεϊκές οικογένειες), η κλιματική αλλαγή και άλλα, στηρίζονται ξανά στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας για να βρεθούν λύσεις, υποστηρίζοντάς τον με νέες οργανωτικές μορφές, ήτοι τις «κοινωνικές επιχειρήσεις», που συνδυάζουν το επιχειρηματικό πνεύμα με την κοινωνική ωφέλεια και λειτουργούν με τις ίδιες αρχές με τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας. Πρόκειται για επιχειρήσεις, που οι

οικονομικές τους δραστηριότητες αποσκοπούν σε θετικό κοινωνικό αντίκτυπο και δημιουργούνται ειδικά για την επιδίωξη κοινωνικού συλλογικού συμφέροντος.

Ομοίως, στην «κοινωνική επιχειρηματικότητα», όπως και στην «κοινωνική οικονομία», εντοπίζεται η ίδια προβληματική. Αυτή της μή υπάρξεως ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού.

Ενδεικτικά καταγράφονται οι παρακάτω:

Σύμφωνα με τον Στραβοσκούφη και Γεώργια, (2013, 139-142), στη διεθνή βιβλιογραφία, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποδίδονται ως ένας δυναμικός εναλλακτικός και καινοτόμος θεσμός, ο οποίος δύναται να καλύψει τις ατέλειες και την ανικανότητα της παραδοσιακής αγοράς εργασίας, της λειτουργίας αυτής και των πολιτικών της. Στοχεύουν στην κατάρτιση και ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα της εργασίας των μειονεκτούντων ατόμων, εντός ενός ειδικά προσαρμοσμένου περιβάλλοντος εργασίας για τις ευάλωτες ομάδες εργαζομένων, αλλά και της αυξήσεως της παραγωγικότητας.

Σχετικά με αυτό, στον χώρο της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ε.Ε, μέχρι το ξεκίνημα της νέας χιλιετίας, καταμετρήθηκαν περισσότερες από επτά (7) εκατομμύρια θέσεις εργασίας, ποσοστό μεγαλύτερο και από τον αριθμό των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα. (Στραβοσκούφης και Γεώργιας, (2013,142).

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα επενδύει σε μία κοινωνική αλλαγή, όπου όλες οι οικονομικές δραστηριότητες γίνονται με απόλυτο σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον. Δημιουργούνται ειδικά οι κοινωνικές επιχειρήσεις για κοινωνικούς σκοπούς και συντελούν στην αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου στην τοπική κοινότητα. (Στραβοσκούφης και Γεώργιας 2013, 139-142).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει τον εξής ορισμό: «ένας φορέας της κοινωνικής οικονομίας, του οποίου πρωταρχικός στόχος είναι, όχι η δημιουργία κερδών για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους της, αλλά η ύπαρξη θετικού κοινωνικού αντικτύπου. Δραστηριοποιείται στην αγορά, παρέχοντας αγαθά και υπηρεσίες με επιχειρηματικό και καινοτόμο τρόπο, και χρησιμοποιεί τα κέρδη για κοινωνικούς σκοπούς. Υπόκειται σε υπεύθυνη και διαφανή διαχείριση, ιδίως ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή εργαζομένων, καταναλωτών και παραγόντων που επηρεάζονται από τις εμπορικές της δραστηριότητες» (file:///C:/Users/Dell/Desktop/Social_Europe_Guide.pdf) (Επιτροπή, 2013) σελ.31)

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης), οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι: «οποιαδήποτε ιδιωτική δραστηριότητα συνδεδεμένη με το δημόσιο συμφέρον, οργανωμένη με επιχειρηματική στρατηγική, αλλά που ο κύριος σκοπός της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η επίτευξη συγκεκριμένων οικονομικών και

κοινωνικών στόχων και η οποία έχει την ικανότητα να εισάγει καινοτόμες λύσεις στα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας». (ΟΟΣΑ, 1999).

Συνεπώς, αυτό που πρέπει να γίνει σαφές είναι, ότι ναι μεν οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν είναι εμπορικές επιχειρήσεις, ωστόσο για να είναι βιώσιμες, αποδοτικές και αποτελεσματικές σχετικά με την επίτευξη των κοινωνικών τους στόχων, οφείλουν να έχουν και αυτές επιχειρηματικό σχέδιο, όπως και οι παραδοσιακές επιχειρήσεις.

Αυτό σημαίνει ότι το κοινωνικό επιχειρηματικό πλάνο πρέπει να θέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα διαθέτει η κοινωνική επιχείρηση και θα αφορούν για παράδειγμα, το σύστημα των κανόνων και των αξιών της επιχείρησης, τις πηγές της χρηματοδότησής της και εν γένει την οικονομική της διαχείριση, τη στελέχωσή της (ανθρώπινο δυναμικό), το νομικό της πλαίσιο, το μάρκετινγκ. Κάτι τέτοιο έχει ιδιαίτερη σημασία για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, και δη για την επιτυχία αυτών στο μέλλον, εφ' ό και τα στελέχη της θα πρέπει να εκπαιδεύονται καταλλήλως, ώστε να δημιουργούν ανάλογα με την μορφή της επιχείρησης και το απαραίτητο κάθε φορά και ειδικό για αυτήν, επιχειρηματικό σχέδιο (Στραβοσκούφης, Γεώργιας, 143-144).

Πράγματι, το επιχειρηματικό σχέδιο παρουσιάζει όλα τα δεδομένα της επιχείρησης που αφορούν τη δημιουργία της, την ανάπτυξή της, την εξέλιξή της. Κατ' αυτό τον τρόπο, αποκτά ταυτότητα η επιχείρηση, συγκεκριμενοποιούνται οι στόχοι της και προβάλλεται το κοινωνικό αντίκτυπο, το οποίο προσδοκά. Η ωφέλεια που θα επιφέρει στη κοινωνία, εν προκειμένω, αποτελεί βασικό στοιχείο και καθοριστικό στην εγγραφή της ή όχι, στο μητρώο Κ.Α.Λ.Ο. Επίσης, με το σχέδιο ενημερώνει για τα μέλη της, για τα προϊόντα της, τον τρόπο λειτουργίας της, τα οικονομικά της δεδομένα, τον κλάδο αγοράς, εντός του οποίου θα δραστηριοποιείται, τον τρόπο προώθησής των προϊόντων της, και όλα αυτά την βοηθούν να επεκτείνει τις δράσεις της και να προσελκύσει περισσότερους χρηματοδότες.

Σχετικά με το «κοινωνικό μάρκετινγκ», ως όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά, το 1971, από τους Philip Kotler και Gerald Zaltman, σε άρθρο τους, (Kotler & Zaltman, 1971), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι ίδιοι κανόνες του μάρκετινγκ που χρησιμοποιούνται για να «πουληθούν» προϊόντα σε καταναλωτές, εξίσου μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για να πουληθούν ιδέες, οράματα, συμπεριφορές. Ο Κότλερ επισημαίνει για το κοινωνικό μάρκετινγκ ότι: «διαφέρει από τις άλλες περιοχές του μάρκετινγκ, μόνο στον αντικειμενικό σκοπό του marketer και της οργάνωσής του. Στο κοινωνικό μάρκετινγκ η προσπάθεια επηρεασμού κοινωνικών συμπεριφορών γίνεται όχι για να ωφεληθεί ο marketer, αλλά για να ωφεληθεί το κοινό-στόχος και γενικότερα το κοινωνικό σύνολο».

Συνεπώς, το κοινωνικό μάρκετινγκ εξ αντιδιαστολής του μάρκετινγκ, επιδιώκει, αφενός την προώθηση κοινωνικών αλλαγών, και όχι πρωτίστως την μεγέθυνση των οικονομικών απολαβών, και αφετέρου την δημιουργία επιρροής σε ομάδες ανθρώπων, προκειμένου να υιοθετηθούν στάσεις και συμπεριφορές που έχουν θετικό αποτέλεσμα διά ολόκληρη τη κοινωνία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνικού μάρκετινγκ, που άπτονται πολλών διαφορετικών κοινωνικών θεμάτων, είναι: κατά των ναρκωτικών, της σεξουαλικής κακοποίησης, της αντιμετώπισης του υποσιτισμού, της πρόληψης του αλκοολισμού, της διάδοσης του μητρικού θηλασμού κ.α.

1.5 ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:

Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας παρουσιάζονται με ποικίλες μορφές, ενώ διαφέρουν και στα χαρακτηριστικά τους από χώρα σε χώρα, όπως πιο πάνω αναλύθηκε.

Εντούτοις, υπάρχουν οι παραδοσιακοί φορείς της κοινωνικής οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο, και είναι οι εξής: οι συνεταιρισμοί, οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες, τα ιδρύματα και τα σωματεία-ενώσεις, εθελοντικές-μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, που νομικά οι μορφές τους μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα.

Λέγονται παραδοσιακοί, γιατί υφίστανται από τον 18^ο και 19^ο αιώνα.

Αυτό που γίνεται αποδεκτό για τους συνεταιρισμούς είναι ότι στηρίζονται στην ανθρώπινη συμμετοχή, και όχι στο κεφάλαιο, ενώ κατά τα άλλα δεν υπάρχει κοινή προσέγγιση. Πολλά κράτη θεωρούν τους συνεταιρισμούς, όπως τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, άλλα πάλι, τους εντάσσουν στο νομικό και θεσμικό πλαίσιο των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, ενώ ερευνητές μελετούν το σύστημα αξιών και κανόνων για να δώσουν έναν ορισμό για αυτούς.

Στην Ελλάδα, ορισμούς έχουν δώσει δύο άνθρωποι που έχουν εντυφίσει στο θέμα των συνεταιρισμών, ο Αριστείδης Κλήμης και ο Θεόδωρος Τζωρτζάκης και έχει αξία να αναφερθούν, γιατί δίνουν εικόνα σχετικά με το ανθρωποκεντρικό όραμα και χαρακτήρα που διαπνέει τους συνεταιρισμούς. Συγκεκριμένα, ο Κλήμης αποδίδει τον Συνεταιρισμό/Συνεργατισμό ως «ένα οικονομικοκοινωνικό σύστημα, ένα σύνολο από πεποιθήσεις, αρχές, κατευθύνσεις και τρόπους ενέργειας στον οικονομικοκοινωνικό τομέα, που εάν εφαρμοστούν σωστά, τόσο σε έκταση, όσο και σε βάθος, τότε θα δοθεί η δυνατότητα και κατ' επέκταση θα μπορέσει ο άνθρωπος ή ολόκληρη η ανθρωπότητα να ζήσει πολύ καλύτερα». (Κλήμης, 1980).

Για τον Τζωρτζάκη, ο συνεταιρισμός «είναι όργανο αυτοβοήθειας ασθενών οικονομικά προσώπων, δημιουργούμενος με την ένωση των μικρών, κατά μέρος δυνάμεων, σε μια

μεγάλη ομοειδή δύναμη, που τίθεται στη διάθεση του καθενός για την καλύτερη άσκηση της επαγγελματικής και οικιακής του οικονομίας» (Τζωρτζάκης, 1973).

Στην Ελλάδα, οι συνεταιρισμοί χωρίζονται σε αγροτικούς, αστικούς και κοινωνικούς.

Οι αγροτικοί διέπονται από τον Νόμο 4673/2020, ΦΕΚ 52/Α/11-3-2020, και περιλαμβάνουν κάθε συνεταιρισμό, δηλονότι ένωση προσώπων που εθελοντικά επιδιώκει τη οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη, δραστηριοποιείται στην αγροτική οικονομία, όπως οι κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, αγροτουριστικοί, μελισσοκομικοί. Είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, έχουν εμπορική ιδιότητα και δύνανται να συμπράττουν με άλλα νομικά πρόσωπα, ιδιωτικού ή δημοσίου τομέα, με ΟΤΑ, με κοινωφελείς επιχειρήσεις. Με τις διατάξεις του ίδιου ως άνω Νόμου λειτουργούν και οι γυναικείοι συνεταιρισμοί. (άρθρα 1,2 και 3 του Νόμου 4673/2020- <https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/nomos-4673-2020-phek-52a-11-3-2020.html>)

Οι Αστικοί Συνεταιρισμοί ρυθμίζονται από το Νόμο 1667/1986, -ΦΕΚ 196/Α/8-12-1986, (όπως έχει τροποποιηθεί άχρι σήμερα, με τις τροποποιήσεις του τελευταίου Νόμου 4916/2022) και είναι κυρίως παραγωγικοί, καταναλωτικοί, πιστωτικοί, τουριστικοί, αποσκοπώντας στην εκπλήρωση των αναγκών των μελών τους (άρθρο 2 του Νόμου 1667/1986, (<https://www.e-nomothesia.gr/kat-somateia-sundikalistik-es-eleutheries/n-1667-1986.html>)).

Τέλος, οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί, που εγγράφονται στο Μητρώο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας ρυθμίζονται σήμερα από τις διατάξεις του τελευταίου Νόμου, τον 4430/2016, που θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Όμως, η νομοθετική πρωτοβουλία για την θέσπιση των πρώτων κοινωνικών συνεταιρισμών (Κοι. Σ.Π.Ε), ήτο το 1999, με τη θέσπιση του Νόμου 2716/1999, ο οποίος απέβλεπε στην ομαλή κοινωνική και εργασιακή ενσωμάτωση ατόμων με ψυχικά νοσήματα.

-Ιδρύματα: Στην Ελλάδα υπάρχουν πάνω από 2.500 ιδρύματα και κληροδοτήματα. Όμως κανένα από αυτά δεν έχουν εγγραφεί στο Μητρώο της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Για να ιδρυθεί ένα κοινωνικό ίδρυμα προϋποτίθεται να υπάρχει κοινωφελής περιουσία, να υπάρχει πράξη σύστασης αυτού και ο σκοπός του να είναι κοινωφελής.

-Σωματεία-Ενώσεις: Το Σύνταγμα μας στην Ελλάδα, και δὴ στο άρθρο 12 εξασφαλίζει το δικαίωμα του Έλληνα πολίτη να συστήνει ενώσεις και σωματεία μὴ κερδοσκοπικού χαρακτήρα, στα πλαίσια που ορίζει ο Νόμος, ενώ οι προϋποθέσεις ιδρύσεως και λειτουργίας ενός Σωματείου ρυθμίζονται στα άρθρα 78 και 107 του Αστικού Κώδικα, με χαρακτηριστικότερες ἐξ αυτών, την προϋπόθεση δικαστικής απόφασης που επικυρώνει την

ίδρυση, τη συμμετοχή είκοσι τουλάχιστον μελών, μετά των υπογραφών τους και εν σχέσει με το καταστατικό, αυτό πρέπει να είναι απόλυτα ορισμένο ως προς το σκοπό, την έδρα, την επωνυμία, τη διοίκηση και άλλα. (Αποστολόπουλος, Δερμάτης, Λιαργκόβας, σελ 54-62).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. Ο ΝΟΜΟΣ 4019/2011 ΚΑΙ 4430/2016. ΤΑ ΘΕΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΑ

2.1 ΝΟΜΟΣ 4019/2011:

Στην παρούσα εργασία θα επικεντρωθούμε στους πιο πρόσφατους Νόμους για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ξεκινώντας από το Νόμο που θεσπίστηκε ως αναγκαίο επακόλουθο της οικονομικής κρίσης, τον Νόμο 4019/2011.

Ο Νόμος 4019/2011 αποτελεί συνέχεια του Νόμου 2716/1999, που καθόρισε το θεσμικό πλαίσιο των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) για άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας, ως προαναφέρθη, και του Νόμου 1667/1986, που αφορά τους Αστικούς Συνεταιρισμούς. Για πρώτη φορά με αυτό το Νόμο γίνεται προσπάθεια να πλαισιωθεί με διατάξεις η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και εισάγεται μία νέα μορφή επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, ήτοι η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣ.Ε.Π), ενώ επικρατεί η άποψη ότι ο εν λόγω Νόμος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Ειδικότερον, θα γίνει αναφορά στα σημαντικότερα άρθρα του Νόμου αυτού, δια να δοθεί εικόνα σχετικά με το τί εστί ΚοινΣΕπ και τον τρόπο λειτουργίας αυτής.

Για αρχή, τί ορισμός δίδεται για την **Κοιν.Σ.Επ**:

Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 2 του Νόμου 4019/2011: «η **Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.)** θεσπίζεται ως φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας. Είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Τα μέλη της Κοιν. Σ.Επ. μπορούν να είναι, είτε φυσικά πρόσωπα, είτε φυσικά και νομικά πρόσωπα. Τα μέλη της συμμετέχουν σε αυτήν με μια ψήφο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχουν».

Στην παράγραφο 2 του ιδίου ως άνω άρθρου οι Κοιν.Σ.Επ., ανάλογα με το σκοπό τους, κατηγοριοποιούνται σε:

- 1) **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης**, οι οποίες αφορούν ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και στοχεύουν στην ένταξη των ατόμων αυτών στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Αυτό σημαίνει, ότι επιδιώκουν την ενσωμάτωση των ευπαθών ομάδων στη κοινωνική ζωή, και κυρίως στην εργασία. Άλλωστε, αυτό αποδεικνύεται από το

γεγονός ότι το 40% τουλάχιστον των εργαζομένων είναι υποχρεωτικό να προέρχεται από τέτοιες ομάδες. Μάλιστα στο Νόμο δίδεται επεξήγηση στην έννοια «ευπαθείς ομάδες», και δη τις διακρίνει σε: «ευάλωτες ομάδες», στις οποίες ανήκει η μερίδα ατόμων που έχουν αναπηρίες, που είναι άτομα εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες, ή πρώην κρατούμενοι, οροθετικοί, άτομα με παραβατικές συμπεριφορές, και εν συνεχεία, τις διακρίνει και σε ειδικές ομάδες πληθυσμού. Στις ειδικές, ο Νόμος εντάσσει αυτούς που μειονεκτούν λόγω οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών αιτιών και δεν είναι εύκολη και ομαλή η ένταξή τους στον εργασιακό χώρο. Πρόκειται για μακροχρόνια ανέργους, για μονογονεϊκές ή πολύτεκνες οικογένειες, για γυναίκες, για κακοποιημένα άτομα, για άτομα που μένουν σε απομακρυσμένα σημεία της χώρας, για μετανάστες και πρόσφυγες.

2) **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας:** Εστιάζουν στο να παρέχουν φροντίδα σε ηλικιωμένους, σε άτομα με αναπηρία, παιδιά, βρέφη, άτομα με παθήσεις. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις αυτές έχουν περισσότερο χαρακτήρα κοινωνικό, δεδομένου ότι παρέχουν υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας σε άτομα που χρήζουν άμεσης βοήθειας και ανάγκης.

3) **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού.** Αυτές, σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο Νόμος, αποσκοπούν στη συλλογική ωφέλεια, και άπτονται την εξασφάλιση αναγκών που αφορούν το περιβάλλον, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, την οικολογία, την προώθηση τοπικών προϊόντων. Ασχολούνται με την παραγωγή προϊόντων, θέτοντας ως στόχο την ανάπτυξη της τοπικής και περιφερειακής κοινότητας, την εξασφάλιση απασχόλησης και την εν γένει δημιουργία τοπικού, άμα και συλλογικού οφέλους.

Οι ΚοινΣΕπ αποκτούν νομική προσωπικότητα με την εγγραφή τους στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, αφού πρώτα έχουν καταθέσει αίτηση εγγραφής, μαζί με όλα τα δικαιολογητικά και φυσικά και το καταστατικό. Μετά την εγγραφή στο Μητρώο, που είναι δημόσιο βιβλίο που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (άρθρο 14, παρ. 1), γίνεται και η έναρξη εργασιών στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία (ΔΟΥ). Το πρόγραμμα που τήρησε κάθε επιχείρηση μαζί με τον απολογισμό αναρτάται ηλεκτρονικά στο Μητρώο. Μόνο όταν μία επιχείρηση εγγραφεί στο Μητρώο, μπορεί να κάνει χρήση των ευεργετικών διατάξεων του Νόμου αυτού. (άρθρο 2).

Στο άρθρο 3 του Νόμου, καθορίζεται ό,τι αφορά στη σύσταση, τη λειτουργία, τη διοίκηση, αλλά και τη λύση της ΚοινΣ.Επ., οι οποίες ορίζει ότι διέπονται από τις διατάξεις του Νόμου 1667/1986, (περί Αστικών Συνεταιρισμών), ενώ εξαιρεί κάποιες διατάξεις του τελευταίου.

Για την σύσταση ισχύει η διαδικασία που ισχύει και στην ίδρυση ενός αστικού συνεταιρισμού, ενώ το καταστατικό πρέπει να φέρει υπογραφές τουλάχιστον επτά ατόμων, αν πρόκειται για ΚοινΣΕπ Ένταξης, και πέντε τουλάχιστον, εάν πρόκειται για ΚοινΣΕπ Κοινωνικής φροντίδας ή Συλλογικού Σκοπού. (άρθρο 3).

Το καταστατικό πρέπει να πληρεί τις κατά το Νόμο αναγκαίες διατάξεις, και μεταξύ αυτών, να αναγράφεται a priori σ' αυτό η επωνυμία, η έδρα, ο σκοπός, τα πλήρη στοιχεία των μελών, η συμμετοχή αυτών, το ύψος της μερίδος των και ο καθορισμός της προσωρινής επιτροπής διοίκησης κ.α.

Στην ΚοινΣΕπ η συμμετοχή των νομικών προσώπων δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσοστό του 1/3 των μελών της, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σ' αυτήν των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α) και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), που υπάγονται σ' αυτούς. Σε ΚοινΣΕπ Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν, αφού έχουν την έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει.

Το να συμμετέχει μόνο ένα φυσικό πρόσωπο στην ΚοινΣΕπ δε του προσδίδει εμπορική ιδιότητα και δεν δημιουργεί σ' αυτό ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις.

Το κεφάλαιο διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες και τα μέλη διαθέτουν τουλάχιστον από μία μερίδα, ως ελάχιστη χρηματική συμμετοχή. Το μέλος της ΚοινΣΕπ δεν έχει καμία άλλη ευθύνη απέναντι στους δανειστές, πλην του ποσού που έδωσε για την συνεταιριστική του μερίδα. (άρθρο 3).

Όσον αφορά τη διανομή των κερδών σε μία ΚοινΣΕπ, αυτά δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός εάν τα μέλη εργάζονται σ' αυτή. Σε μία τέτοια περίπτωση, διατίθενται τα κέρδη κατά ποσοστό 5% σε ετήσια βάση, ώστε να σχηματιστεί αποθεματικό, κατά ποσοστό έως 35% μοιράζεται στους εργαζόμενους για να είναι πιο παραγωγικοί και το υπόλοιπο καταναλώνεται σε δράσεις της επιχείρησης και στη δημιουργία καινούριων θέσεων εργασίας.

Στο άρθρο 8 προσδιορίζονται οι πόροι, και ως τέτοιοι είναι το κεφάλαιο, οι δωρεές, τα κληροδοτήματα, τα έσοδα από την δραστηριότητα της ίδιας της επιχείρησης, επιχορηγήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση, προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων, από ΟΤΑ ή άλλους οργανισμούς κ.α.

Τα θέματα ελέγχου και κυρώσεων ρυθμίζονται στο άρθρο 11, και εναπόκεινται στο αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Πλην των ανωτέρω, δεν μπορεί να παραλειφθούν τα όσα θεσμοθετούνται με τα άρθρα 9 και 10 του Νόμου 4019/2011, που σαφέστατα αποσκοπούν στο να συμβάλλουν στην βιωσιμότητα τέτοιων επιχειρήσεων. Το άρθρο 9 αφορά τα χρηματοδοτικά εργαλεία. Δίνει πρόσβαση στις ΚοινΣΕπ και στις Κοι.Σ.Π.Ε για οικονομική ενίσχυση ή αλλιώς χρηματοδότηση από δύο Ταμεία. Το ένα εξ αυτών είναι το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, και το έτερο, το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, ενώ μπορούν να εντάσσονται στο Ν. 3908/2011, ο οποίος ενισχύει τις ιδιωτικές επενδύσεις, με τις οποίες αναπτύσσεται η επιχειρηματικότητα, η τεχνολογία, η πράσινη οικονομία, οι υποδομές και άλλα, που συντελούν στην οικονομική ανάκαμψη της χώρας.

Τέλος το άρθρο 10, στηρίζει τις ΚοινΣΕπ, με τον εξής τρόπο:

1. Στους εργαζόμενους που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες, ακόμα και εάν αυτοί λαμβάνουν οιοδήποτε επίδομα πρόνοιας ή οποιαδήποτε άλλη παροχή ή κάποιο νοσήλιο, συνεχίζουν να το λαμβάνουν, παράλληλα με την αμοιβή τους από την ΚοινΣΕπ.

2. Και για τις ΚοινΣΕπ ισχύουν, το άρθρο 71(που αφορά φορολογικά κίνητρα ευρεσιτεχνίας), και από το άρθρο 73 (που αφορά κίνητρα για θέσεις εργασίας, κ.α) οι παράγραφοι 1,2,3,4 και 6 του Νόμου 3842/2010, ήτοι του Νόμου περί αποκατάστασης φορολογικής δικαιοσύνης, αντιμετώπισης φοροδιαφυγής και άλλων διατάξεων.

3. Μία κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση δεν υπόκειται σε φορολογία εισοδήματος για το ποσοστό των κερδών της που διαθέτει για να σχηματιστεί αποθεματικό και για το ποσοστό που διαθέτει για τις δραστηριότητές της, σύμφωνα με το άρθρο 7. Το ποσοστό που αναλώνεται στους εργαζομένους υπόκειται σε παρακράτηση φόρου εισοδήματος, όπως ορίζεται σε συνδυασμό και με τη φορολογική νομοθεσία. Η φορολογική υποχρέωση σταματά εκεί, δηλαδή με την παρακράτηση του φόρου, όσον αφορά τα κέρδη της ΚοινΣΕπ και των εργαζομένων αυτής, που ανήκουν σε ευάλωτο πληθυσμό.

Παράλληλα, στην παράγραφο 3 του ως άνω άρθρου οι ΚοινΣΕπ δικαιούνται να λαμβάνουν προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας ή προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). (<https://www.e-nomothesia.gr/kat-epikheireseis/n-4019-2011.html>).

2.1 ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 4019/2011:

Καταρχήν, ο Νόμος 4019/2011, με την θέσπιση της ΚοινΣΕπ, αποτέλεσε το μέσο για να προβληθεί σε ακόμα μεγαλύτερο κοινό η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας, και ως εκ τούτου, να ευαισθητοποιηθεί μεγαλύτερος αριθμός κόσμου

σχετικά με την αξία και τα οφέλη, αλλά και την ταυτότητα του τομέα αυτού. Στην πράξη, έλαβαν χώρα αρκετά συνεδρία, ημερίδες, σεμινάρια αναφορικά με την κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα, γεγονός που ήτο αναμφισβήτητο αν μη τί άλλο ένα βήμα που δημιουργεί τις βάσεις, αλλά και γεννά προσδοκίες ότι κάτι ξεκινά να αλλάζει. (<https://lawnet.gr/meletes-arthra/neo-nomiko-perivallon-tis-ellinikis-koinonikis-oikonomias-kai-oikonomias-allilengyis>).

Η δημιουργία του Μητρώου επίσης, είναι πολύ υποστηρικτική και ένα ακόμα βήμα, παρά τη γραφειοκρατία, για εκείνους που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον τομέα αυτό και να συστήσουν μία νέα κοινωνική επιχείρηση.

Ο Κασσαβέτης, στέκεται στα οφέλη της κοινωνικής επιχείρησης, ανεξαρτήτως νομικής μορφής αυτής. Έχει την άποψη ότι τέτοιες επιχειρήσεις έχουν την ικανότητα να αποδώσουν και να φέρουν αποτέλεσμα, ήτοι μέσω αυτών, να δημιουργηθούν περισσότερες θέσεις εργασίας, να ενταχθούν άτομα ευάλωτα στην κοινωνική και οικονομική ζωή, να ενδυναμωθεί η τοπική και περιφερειακή κοινότητα και να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός των ψυχικά νοσούντων. (Γεώργιας, Κασσαβέτης Δοκίμιο 20, σελ. 79-80)

Ωστόσο, χωρίς το παραπάνω, να απαξιώνεται η σημαντικότητα της ως άνω πρώτης Νομοθετικής πρωτοβουλίας και της συστάσεως με αυτήν της ΚοινΣΕπ, κατά τα ειρημένα, η εφαρμογή του Νόμου στην πράξη, δυστυχώς δεν στάθηκε ικανή να καλύψει απόλυτα τις ανάγκες του τομέα αυτού και να φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αυτά δηλαδή που θα προσδοκούσε κανείς διά την αναβάθμιση και την επέκταση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

Η αρχική αδυναμία που εντοπίζεται, μεταξύ άλλων, είναι για μία ακόμη φορά η έλλειψη ορισμού. Και πάλι παρατηρείται το φαινόμενο της ελλιπούς οριοθέτησης και αποδόσεως σαφούς ορισμού της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, αλλά και των φορέων που αυτή περιλαμβάνει.

Το παράδοξο σε αυτήν την περίπτωση είναι ότι ο ως άνω Νόμος, ναι μὲν εισάγει την ΚοινΣΕπ ως νέα μορφή δραστηριότητας στο χώρο της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, ωστόσο, παραλείπει να ορίσει τί είναι κοινωνική επιχειρηματικότητα, τόσο θεσμικά, όσο και λειτουργικά, τουλάχιστον με σαφήνεια, και αρκείται μόνο στο να ορίσει τι είναι Κοινωνική Οικονομία. Αυτό σαφέστατα είναι κενό του Νόμου, που δυσκολεύει την κατανόηση του χώρου αυτού, ενώ συνάμα με το άρθρο 2, που κατηγοριοποιεί τις ΚοινΣΕπ στις ως άνω προεκτεθείσες ομάδες, εγκλωβίζει τη λειτουργία και το εύρος αυτής, αναφορικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις μέσα σε ένα συγκεκριμένο και στενό νομικό τύπο ιδιαίτερα περιορισμένων δυνατοτήτων. Για να γίνει περισσότερο κατανοητό αυτό, στην ουσία δεν

συμπεριλαμβάνει όλους τους νομικούς τύπους των φορέων της κοινωνικής οικονομίας και συγκεντρώνει κατά κύριο λόγο σ' αυτήν τους συνεταιρισμούς, αποκλείοντας έτσι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες.

Εκτός από τα παραπάνω, σύμφωνα με τους Τζουβελέκα και Zoehrer καταγράφεται ότι διεπιστώθη μεγάλη γραφειοκρατία και μία ασταθής, από πλευράς φορολογικής, αντιμετώπιση των ΚοινΣΕπ, ανάλογα με την κάθε ΔΟΥ ξεχωριστά, εξαιτίας της ανυπαρξίας μίας ad hoc κοινής γραμμής από τη Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων. (<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eekp/article/view/10593>).

Επίσης, οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι τα χρηματοδοτικά εργαλεία που θέτει ο Νόμος, δεν ετέθησαν σε λειτουργία, όπως και τα οικονομικά μέτρα ενίσχυσης του άρθρου 10, που ανελύθησαν παραπάνω και αφορούν φορολογικά κίνητρα. Αντίθετα, μάλιστα, αναφέρουν ότι έπαυσαν οι φορολογικές απαλλαγές με τον μετέπειτα Νόμο 4110/2013, ενώ εκδηλώνουν τη δυσαρέσκειά τους ακόμα και για το θέμα της φορολογίας εισοδήματος, στην οποία υποχρεούνται οι ΚοινΣΕπ, έχοντας την γνώμη ότι και αυτό αποτελεί έναν επιπλέον ανασταλτικό παράγοντα διά την επέκτασή των.

2.3 ΝΟΜΟΣ 4430/2016:

Οι ατέλειες του ως άνω Νόμου 4019/2011, και η προβληματική εφαρμογή του, εκ των ουκ άνευ, οδηγεί μέσα στα επόμενα χρόνια στην ψήφιση του Νόμου 4430/2016, «περί Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και ανάπτυξης των φορέων της και άλλες διατάξεις», που έρχεται για να βελτιώσει το θεσμικό πλαίσιο. Και το ερώτημα που εύλογα τίθεται εδώ είναι το εξής. Το πέτυχε ο Νόμος αυτός;

Εν αρχή και σε αυτόν τον Νόμο ορίζεται η Κοινωνική Οικονομία, και όχι η κοινωνική επιχειρηματικότητα, με τη διαφορά ότι στον ορισμό της ΚΟ προστίθεται στο άρθρο 2 παρ. 1, και η λέξη «Αλληλέγγυα», ήτοι ορίζεται η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, (ΚΑΛΟ), «ως το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που βασίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και στο περιβάλλον».(<https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4430-2016>).

Ο νομοθέτης εδώ ορίζει την ΚΑΛΟ σύμφωνα με τις αρχές και τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν, καθώς επίσης και με τους σκοπούς που επιδιώκουν οι φορείς της. Ωστόσο, αυτό που είναι αξιοσημείωτο είναι ότι εν συνεχεία του άρθρου αυτού, στις επόμενες

παραγράφους θέτει το κανόνα λειτουργίας των φορέων ΚΑΛΟ, με κεντρικό πυρήνα τον «κοινωνικό αντίκτυπο» (παρ. 9), εξειδικεύοντας την έννοια αυτή μέσω της «συλλογικής ωφέλειας» και της «κοινωνικής ωφέλειας».

Την συλλογική ωφέλεια ο Νομοθέτης την κατατάσσει στο εσωτερικό της λειτουργίας ενός φορέα ΚΑΛΟ, δηλονότι στην ικανοποίηση των αναγκών των μελών, η οποία πραγματώνεται μέσα από την εργασιακή απασχόληση αυτών με αξιοπρεπείς και ισότιμους όρους εργασίας, περιγράφοντας συνάμα και τους όρους παραγωγής.

Ως «κοινωνική ωφέλεια», από την άλλη, είναι διακριτό ότι ο Νομοθέτης, εν προκειμένω, την συνδέει άμεσα με την εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα, και ορίζει τον τρόπο που αυτό θα έχει επιτυχία, που κατά το Νομοθέτη «είναι η αξιοποίηση της καινοτομίας, σε συνδυασμό με δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης» ή παροχής «κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος» ή κοινωνικής ένταξης». (άρθρο 2. παρ. 3)

Στις επόμενες παραγράφους διευκρινίζει την κοινωνική καινοτομία, την βιώσιμη ανάπτυξη και τις κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος. Τέλος, στο άρθρο 2. παρ. 10, θέτει «εργαλείο μέτρησης κοινωνικού αντικτύπου» που είναι το μοντέλο που θα παρακολουθείται το κοινωνικό αποτέλεσμα που φέρει ο κάθε φορέας.

Ακολούθως, στο άρθρο 3, οριοθετεί ποιοι είναι οι φορείς της ΚΟ, ως εξής:

- 1) Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν. Σ.Ε.Π).
- 2) Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε)
- 3) Οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων.

-Υπάρχουν επίσης και οι αλληλασφαλιστικοί οργανισμοί, που είναι οργανισμοί που αποσκοπούν στην παροχή υπηρεσιών στα ίδια τα μέλη που συμμετέχουν σ' αυτούς.

4) Οποιοδήποτε άλλο νομικό πρόσωπο δεν είναι μονοπρόσωπο και διαθέτει νομική προσωπικότητα, όπως οι αγροτικοί και αστικοί συνεταιρισμοί και οι αστικές εταιρίες, εφόσον όμως συντρέχουν σωρευτικά συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως να τηρείται το δημοκρατικό σύστημα, οι δράσεις τους να έχουν ως στόχο τη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια, το καταστατικό τους να περιορίζει σχετικά με τη διανομή των κερδών, να λειτουργούν έχοντας ως σύστημα που θα συγκλίνει ανάμεσα στο ανώτερο και κατώτερο μισθό, μέσω της δικτύωσης με άλλους φορείς ΚΑΛΟ να επιδιώκουν την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων τους και τη μεγιστοποίηση παράλληλα της κοινωνικής ωφέλειας, να μην διοικούνται άμεσα ή έμμεσα από νομικά πρόσωπα του Δημοσίου ή από ΟΤΑ ή από άλλο νομικό πρόσωπο εν γένει του Δημοσίου Τομέα.

Με τον ως άνω Νόμο, στο άρθρο 4, αναβαθμίστηκε το Γενικό Μητρώο Φορέων ΚΑΛΟ, τηρώντας σε ηλεκτρονική μορφή τη βάση δεδομένων που εγγράφονται οι οργανώσεις ΚΑΛΟ,

υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας. Είναι προσβάσιμο στην ιστοσελίδα www.kalo.yeka.gr.

Μεγίστης σημασίας είναι οι διατάξεις των άρθρων 5 έως 13, και αυτό γιατί ο νομοθέτης θεσπίζει μέτρα που μπορούν να στηρίξουν οικονομικά τις οργανώσεις της ΚΟ, αλλά δίνει και τη δυνατότητα σ' αυτές να συμπράξουν και με άλλους φορείς ΚΑΛΟ, ενώ επίσης ρυθμίζει τις σχέσεις ανάμεσα στο φορέα ΚΑΛΟ και τα μη μέλη που συνεισφέρουν στη δράση του φορέα αυτού εθελοντικά. Στην πραγματικότητα, ο Νόμος αυτός δίνει πρόσβαση σε επιχειρήσεις χρηματοδότησης από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας και από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης. Αντίστοιχα, ο εκάστοτε φορέας ΚΑΛΟ, που όμως ασκεί δράσεις επιχειρηματικού χαρακτήρα, μπορεί να επωφεληθεί προγραμμάτων επιχειρηματικότητας ή προγραμμάτων ΟΑΕΔ. Πλην αυτών, επέτρεψε στην τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση να παραχωρεί κινητά ή ακίνητα σε οργανώσεις ΚΑΛΟ, κάτι που οι ίδιες οι επιχειρήσεις έχουν δηλώσει σε συνεντεύξεις, πόσο «σανίδα σωτηρίας» ήτο για αυτές, και δη για το ξεκίνημά τους. Παράλληλα, μπορούν να υπογράφουν προγραμματικές συμβάσεις για μελέτη έργων που θα αποδώσουν καρπούς για το γενικό καλό της κοινωνίας. Οι φορείς που συμβάλλονται δύνανται να χρηματοδοτηθούν και από προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων, από διάφορα Ευρωπαϊκά προγράμματα, εθνικά και περιφερειακά, και από τον ίδιο τον προϋπολογισμό του κράτους.

Αρμόδιο για να ελέγχει τους φορείς ΚΑΛΟ είναι το Τμήμα παρακολούθησης και ελέγχου του Υπουργείου Εργασίας, ενώ συστήνεται και Εθνική Επιτροπή με τον νέο Νόμο που έχει ως μέλημά της να ανοίγει διόδους επικοινωνίας με τους φορείς ΚΑΛΟ, ώστε να σχεδιάζονται στοχευμένα πολιτικές στήριξης αυτών και να εφαρμοστεί με επιτυχία το σχέδιο δράσης για την ΚΟ.

Και τέλος, ο νομοθέτης προέβλεψε κάποιες πολύ ουσιαστικές φορολογικές και ασφαλιστικές απαλλαγές και ελαφρύνσεις, όπως την απαλλαγή για τις ΚοινΣΕπ εξ ολοκλήρου από την καταβολή φόρου εισοδήματος. Ομοίως θέσπισε την απαλλαγή από την καταβολή του τέλους επιτηδεύματος και για τις ΚοινΣΕπ και για τους συνεταιρισμούς, για τα πρώτα πέντε χρόνια, αρχομένης από την έναρξή των. Συνεχίστηκε από το Νόμο 4019/2011 η διάταξη που προέβλεπε να μην χάνουν επιδοματικές παροχές τα μέλη που εργάζονται σε ΚοινΣΕπ, και τα μέλη εργαζόμενοι σε Συνεταιρισμούς Εργαζομένων να ασφαρίζονται στον ΟΑΕΕ.

2.4 ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 4430/2016.

Τα κυριότερα σημεία που προκαλούν ανησυχία στο ευρύτερο σύνολο του κόσμου της ΚΑΛΟ και θεωρούν ότι παρεμποδίζουν την εξέλιξη του τομέα, είναι :

Το έντονο νομικό πλαίσιο που αφορά θέματα λειτουργίας των Φορέων ΚΑΛΟ είναι κάτι που προβληματίζει ως αντικίνητρο για κάποιον που επιθυμεί να ασχοληθεί με την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Αμφισβητείται, επίσης, η επάρκεια των μηχανισμών ελέγχου που διαθέτει το Κράτος για να εποπτεύει την εφαρμογή του Νόμου, ενώ θεωρείται ακόμα και εσφαλμένη από κάποιους η θέσπιση της ρυθμίσεως, σύμφωνα με την οποία το 25% του κύκλου εργασιών ενός Φορέα ΚΑΛΟ πρέπει να είναι μισθολογικό κόστος, κάτι που δεν συμβαίνει στην πραγματικότητα και είναι ίσως και ανέφικτο να συμβεί.

Αυτό πάντως που είναι κοινά αποδεκτό είναι η άμεση ανάγκη για ανοιχτό και μόνιμο διάλογο με το Υπουργείο, ώστε να επιλύονται γρήγορα τα προβλήματα. Ενδεχομένως αποτελεσματική ως προς αυτό θα ήτο και η δημιουργία μίας ηλεκτρονικής πλατφόρμας, όπως και η θέσπιση ενιαίου νομικού πλαισίου για τις συνεταιριστικές μορφές. (Αδάμ, et al., 2018, pp. 82-83).

Στην Έκθεση του British Council το 2017 προς το Ελληνικό Υπουργείο Εργασίας, αξιολογούν ως πρωταρχικό εμπόδιο στην ανάπτυξη του τομέα τα διοικητικά βάρη και τις κρατικές παρεμβάσεις, σε συνδυασμό και με την ανυπέρβλητη γραφειοκρατία. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες τόνισαν ότι οι επιδοτήσεις χρήζουν στοχευμένης χορηγήσεως, ανάλογα με την πραγματική δραστηριότητα που ασκεί ένας Φορέας ΚΑΛΟ, και όχι με την εγγραφή αυτού ή όχι στο Μητρώο.

Όσον αφορά τις δημόσιες συμβάσεις και την ανάθεση έργων, προτείνουν την ύπαρξη κοινωνικών ρητρών αναφορικά με αυτές, όπως και στις αναθέσεις δημοσίων έργων κρίνουν απαραίτητο τον συνυπολογισμό της κοινωνικής ωφέλειας. Γίνεται δε αναφορά και στην Ευρωπαϊκή Οδηγία 24/2014 που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα με τον Νόμο 4412/2016, όπου ενώ προβλέπει ρήτρες στις Δημόσιες Συμβάσεις, ωστόσο στην πράξη υπάρχει μεγάλη καθυστέρηση εφαρμογής. (Council, British, 2017).

Τέλος, ως σημαντική έλλειψη του Νόμου κρίθηκε η απουσία ορισμού και πλαισίωσης με σαφήνεια, όπως ανεφέρθη και πιο πάνω, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, σε συνδυασμό με το ότι αποκλείστηκαν επιχειρήσεις και συνεταιρισμοί, διότι δεν πληρούσαν συνολικά τις προϋποθέσεις που όριζε ο Νόμος για να εγγραφούν στο Μητρώο ΚΑΛΟ. Συνάμα, να μην δινόντουσαν οικονομικές ενισχύσεις, εντούτοις, όχι τόσο επαρκείς, ώστε να διασφαλίζεται η

βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Ακόμη, σε σχέση με τη συνεργασία της ΚΑΛΟ με την τοπική αυτοδιοίκηση αυτή δεν ήτο σχεδιασμένη με ολοκληρωμένο τρόπο. (Αποστολόπουλος, et al., 2020, p. 174).

Παρά τις ως άνω αρνητικές κριτικές, που είναι απαραίτητο να διερευνηθούν με σοβαρότητα και με κύριο γνώμονα και σκοπό την απάλειψη των όποιων εμποδίων δημιουργούνται από τις διατάξεις του ως άνω Νόμου, αναμφίβολα ο Νόμος αυτός, μεταξύ άλλων, διεύρυνε το πεδίο της ΚΑΛΟ, θέσπισε χρηματοδοτικά εργαλεία υπέρ των επιχειρήσεων, παρείχε ασφαλιστικές και φορολογικές ελαφρύνσεις, συνέστησε δομές στήριξης, όπως η Εθνική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, η Συντονιστική Επιτροπή, η Ειδική Γραμματεία, αναβάθμισε το Μητρώο, αναγνώρισε την εθελοντική εργασία, επέτρεψε την συνεργασία και την δικτύωση για την επέκταση των φορέων και άλλα. (Αποστολόπουλος, et al., 2020, p. 174). Εν πολλοίς, ο Νομοθέτης μέσα από τις ρυθμίσεις, αξιολογεί και εκτιμά την ΚΑΛΟ, ως μία εναλλακτική οικονομική μορφή που δύναται να περιλαμβάνει όλο το εύρος των οικονομικών δραστηριοτήτων, βασισμένη πάντοτε στις αρχές που ξεχωρίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις παραδοσιακές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και επενδύει, ως φαίνεται, στην δυναμική της ΚΑΛΟ, προσδοκώντας, δυνάμει αυτής, την αλλαγή της κοινωνίας εν συνόλω. (Αδάμ, et al., 2018, p. 32).

Πέραν των ως άνω δύο Νόμων, που ανελύθησαν, αξίζει να σημειωθεί και ο Νόμος 4873/2021 με τίτλο: «Προστασία του Εθελοντισμού, ενίσχυση της δράσης της Κοινωνίας των Πολιτών, φορολογικά κίνητρα για την ενίσχυση της κοινωφελούς δράσης των Ο.Κοι.Π και λοιπές διατάξεις», που ψηφίστηκε τον Δεκέμβριο του έτους 2021. (<https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4873-2021-gia-ten-prostasia-toy-ethelontismoy>). Εδώ και πολλά χρόνια ήταν επιτακτική ανάγκη η θεσμοθέτηση ενός ολοκληρωμένου και ενιαίου νομοθετικού πλαισίου που θα αφορά τη λειτουργία των ΜΚΟ και τη σχέση τους με το Κράτος. Συνεπώς, ο Νόμος αυτός είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικός, γιατί τουλάχιστον αναδεικνύει το έργο της Κοινωνίας των Πολιτών, ιδίως σε τόσο ευαίσθητες και κρίσιμες περιόδους που διανύουμε, μετά τις αλληπάλληλες κρίσεις. Το ίδιο επισημαίνει και ο Σωτήριος Πετρόπουλος, μεταδιδάκτορας ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και co- founder του HIGGS, -την μεγαλύτερη μη κερδοσκοπική πρωτοβουλία υποστήριξης με κάθε τρόπο των ΜΚΟ και άλλων συναφών εγχειρημάτων- ήτοι τονίζει την αναγκαιότητα συνολικής και ενιαίας ρυθμίσεως, ώστε να ενδυναμωθεί ο εθελοντισμός, να εκλείψει η γραφειοκρατία και να χτιστεί ένα περιβάλλον, εντός του οποίου θα ευνοηθεί η δημιουργία και η εξέλιξη των οργανώσεων, κάτι που επιβεβαιώνει ότι συνιστά διαχρονικό ζητούμενο. Το HIGGS δε, συμπληρώνει ο κ. Πετρόπουλος, πραγμάτωσε ανοιχτό διάλογο, και επί τω τέλει,

συντάχθηκε Δήλωση-Επιστολή στο στάδιο των διαβουλεύσεων του ως άνω Νόμου, υπογεγραμμένη από 287 οργανώσεις, μία πολύ σπουδαία συλλογική δράση της Κοινωνίας των Πολιτών, ώστε να ακουστεί η φωνή τους για την ψήφιση ενός ολοκληρωμένου και αποτελεσματικού Νόμου. (<https://www.epixeiro.gr/article/312806>- Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα και η αξία της προσφοράς).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

3.1 Εκθέσεις-μελέτες σχετικά με την εξέλιξη των οργανώσεων ΚΑΛΟ.

Αρχικά, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα αποτελέσματα για το χώρο της ΚΟ στην Ελλάδα είναι περιορισμένα. Οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί για τη διερεύνηση της ΚΟ στην Ελλάδα είναι λίγες και περιορισμένες. (Γεώργιας, et al., Δοκίμιο 20).

Έν συνεχεία, οι Νόμοι 4019/2011 και ο μετέπειτα Νόμος 4430/2016, που αναπτύχθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, παρά τις αδυναμίες τους, συνέβαλαν στην προώθηση του οικοσυστήματος ΚΑΛΟ.

Με βάση τα δεδομένα του Γενικού Μητρώου ΚΑΛΟ, αρχές του 2017 ήταν εγγεγραμμένοι 568 φορείς και μέχρι τον Ιούνιο του έτους 2019 γράφτηκαν επιπλέον 896, με συνολικό αριθμό εγγεγραμμένων φορέων 1464.

Αυτό δείχνει μία ανοδική πορεία, παρά το γεγονός ότι τα αυστηρά κριτήρια που έθεταν οι Νόμοι περί εγγραφής, «άφηναν εκτός Μητρώου πολλούς φορείς».

Το 2011, πριν τον αρχικό Νόμο, στην Ελλάδα ήταν ενεργοί 7.197 κοινωνικοί συνεταιρισμοί, 50.600 ενώσεις, 11 ταμεία αμοιβαίας ασφάλισης και άλαλες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που διέθεταν εργαζομένους άνω των 117.100 και τα μέλη των ανήρχοντο στα 2.732.000. Απ' αυτό προκύπτει ότι πολλοί φορείς δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις του Νόμου και ήταν εκτός πλαισίου αυτού, και κυρίως αυτό συνέβαινε σε μεγάλο αριθμό συνεταιριστικών οργανώσεων. (Αποστολόπουλος, et al., 2020, p. 206). Επιβαρυντικό στοιχείο όμως για τους φορείς ΚΑΛΟ, συνδεδεμένο με τους συνεταιρισμούς, είναι η πεποίθηση κάποιων ότι η ΚΑΛΟ ταυτίζεται με τους χρεοκοπημένους συνεταιρισμούς.

Στην αλλαγή της νοοτροπίας αυτής, αλλά και της εσφαλμένης, εν πολλοίς, γνώμης, η δημιουργία των 89 Κέντρων Στήριξης στην Ελλάδα, σαφώς και θα ήτο αποτελεσματική μέσω της σωστής ενημέρωσης των πολιτών. Εντούτοις, η δημιουργία αυτών των Κέντρων, μέσω των οποίων θα υπήρχε πληροφόρηση και καθοδήγηση, και ως εκ τούτου και κινητοποίηση, δεν αποδείχθηκε ότι ήτο σε θέση να αποδώσει τα αποτελέσματα που αναμενότουσαν, διότι όπως μας δήλωσαν και στις συνεντεύξεις, που θα παρατεθούν παρακάτω, ελάχιστα από αυτά λειτούργησαν και αυτά που δημιουργήθηκαν είχαν διάρκεια σχεδόν δύο χρόνων. Ακόμα και

δημόσιες υπηρεσίες διεπιστώθη ότι παρουσίαζαν δυσλειτουργία, αν όχι άγνοια, στην αντιμετώπιση θεμάτων σχετικών με την ΚΑΛΟ.

Αυτό που επίσης παρατηρείται και καθιστά προβληματική την εξέλιξη των φορέων, είναι η εξάρτησή τους από το Κράτος και την Αυτοδιοίκηση, που τις οδηγεί εξ ανάγκης να αποκλίνουν από τους σκοπούς τους, χάριν της απολαβής μίας χρηματοδοτήσεως. Σε έρευνα του Αποστολόπουλου (Αποστολόπουλος, et al., 2020, p. 206) διεπιστώθη ότι κάποιοι φορείς ΚΑΛΟ που δεν είχαν εξάρτηση από επιχορηγήσεις κρατικές ή άλλες, πετύχαιναν περισσότερο την κοινωνική τους δράση και υλοποιούσαν τον κοινωνικό στόχο τους.

Το αισιόδοξο είναι ότι αυτοί που ηγούνται των οργανώσεων της ΚΑΛΟ, είναι άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επιστημονική κατάρτιση. Το 2018 οι περισσότερες επιχειρήσεις ήταν νεοφυείς, το 83% ήταν επιχειρήσεις που κινούνταν περισσότερο σε τοπικό και συνοικιακό πεδίο, παρέχοντας συνεισφορά και βοήθεια, το 37% επανεπένδυε το κέρδος για θέσεις εργασίας και το 35% των φορέων ήταν γυναίκες, που κατείχαν κεντρική θέση στη Διοίκηση.

Στις ΚοινΣΕπ δυστυχώς ο αριθμός των εργαζομένων και σε συνεταιρισμούς εργαζομένων, είναι μικρός, αφού ο μέσος όρος είναι 1,1. Αντίθετα στις Κοι.Σ.Π.Ε και σε άλλους φορείς είναι 17,7%.

Ακολούθως, φαίνεται ότι υπάρχει ανομοιογένεια και στον κύκλο εργασιών γενικά, αλλά και σε γεωγραφικό επίπεδο. Την πρωτιά την έχουν οι ΚοινΣΕΠ Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας, ενώ οι φορείς της Αττικής υπερτερούν σ' αυτό με μεγάλη διαφορά.

Στο σημείο αυτό να συμπληρωθεί ότι είναι επόμενο οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις να έχουν συγκεντρωθεί στην Πρωτεύουσα και την Θεσσαλονίκη, με πολύ μικρό ποσοστό ιδρύσεως αυτών σε Περιφέρειες. (Αποστολόπουλος, et al., 2020, pp. 206-210).

Πιο πρόσφατα, η έκθεση του Υπουργείου Εργασίας για τα έτη 2019-2020 (<https://kalo.gov.gr/k-al-o-ekthesi-eton-2019-2020>) καταγράφει τα κάτωθι:

Οι εγγραφές των φορέων ΚΑΛΟ αυξήθηκαν, και όπως καταγράφεται τον Μάιο του 2020 αυτές ανέρχονταν σε 1.737 από 1.164 που ήταν εγγεγραμμένοι τον Ιανουάριο του 2017.

Πράγματι, στην Αθήνα και γενικά στο Νομό Αττικής, έχουν συγκεντρωθεί οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις, (ποσοστό 40,9%), ακολουθώντας στη δεύτερη θέση η Θεσσαλονίκη με 12,8%, και μετά οι Περιφέρειες Θεσσαλίας με ποσοστό 7,3 %, Πελοποννήσου με 6,8%, Κρήτης με 6,3% και οι υπόλοιπες περιφέρειες με πολύ μικρότερο ποσοστό.

Από τους ως άνω 1.737 φορείς το 96%, ήτοι οι 1.665 ανήκουν βάσει της δραστηριότητάς τους στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, ενώ οι 72, ποσοστό δηλαδή 4% στο Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων ΚΑΛΟ.

Το 93 % δε ποσοστό είναι ΚοινΣΕπ Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας. Στο Ειδικό Μητρώο από την άλλη, με ποσοστό 67%, είναι κυρίως αστικές εταιρείες, και μετά με μεγάλη διαφορά έπονται τα Σωματεία, οι Αστικοί Συνεταιρισμοί και οι Αγροτικοί.

Στις 31/5/2020 τα μέλη ανέρχονται στα 9.319 σε εγγεγραμμένες ΚοινΣΕπ και συνεταιρισμούς εργαζομένων, ενώ ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτούς τους φορείς ανέρχεται σε 1.577. Η εξήγηση που δίδεται για το χαμηλό ποσοστό εργαζομένων είναι ότι οι 1.018 φορείς δεν δηλώνουν τους εργαζομένους.

Σχετικά με την κατανομή των φορέων, εξετάζοντας το μέγεθος των κύκλων εργασιών, το 37% το 2018 εμφάνισε κύκλο εργασιών από 1 έως 10.000Ευρώ, το 20% μηδενικό κύκλο εργασιών, το 14% από 10.0001-20.000Ευρω, το 15% από 20.001-50.000, και το 14% άνω των 50.000Ε. Οι φορείς που ο κύκλος εργασιών τους ήταν άνω των 50.000Ε με ποσοστό 90% ήταν φορείς του Μητρώου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

Τα στοιχεία που σχετίζονται με τα κέρδη και τις ζημίες των οργανώσεων ΚΑΛΟ φαίνεται σύμφωνα με την ως άνω Έκθεση, ότι τα έτη 2017 και 2018 οι ζημίες ήταν μεγαλύτερες από ότι το έτος 2016. Το 2016 τα έσοδα ανήρχοντο στο ποσόν των 11,6 εκ Ε και τα έξοδα τα υπερέκλυαν κατά 952 χιλ Ε, το 2017 τα έσοδα ήταν 34,5 εκ. Ε και τα έξοδα υπερέκλυαν κατά 1,4 εκ. και το 2018 τα έσοδα ήταν 33,8 εκ Ε και τα έξοδα τα υπερέκλεσαν κατά 1,5 εκ. Ε.

Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι το 2018 τα κέρδη δείχνουν μειωτική τάση και οι ζημίες είναι περίπου στο ίδιο σημείο σε σχέση με το έτος 2017.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των φορέων φαίνεται ότι αφορά τομείς εκπαίδευσης, (10%), ακολουθούν με ποσοστό 9% φορείς με δραστηριότητα σε χώρους εστίασης, έπειτα το χονδρικό εμπόριο με 6%, φορείς που ασχολούνται με την ανθρώπινη υγεία ομοίως κα.

Οι κλάδοι που διακρίθηκαν το έτος 2018 με την μεγαλύτερη απασχόληση ήταν κατά πρώτον οι υπηρεσίες εστίασης και παροχής καταλύματος.

Τέλος, ανατρέχοντας στο έτος 2000 και έπειτα, έχει αξία να γίνει αναφορά στα στοιχεία και τις πληροφορίες που προέκυψαν από δραστηριότητες στα πλαίσια του πρώτου και του δεύτερου κύκλου εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL και των αντίστοιχων εξ' αφορμής αυτής, δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων (ΕΘΔ) που δημιουργήθηκαν. Ο πρώτος κύκλος αφορά το 2001-2005 και ο δεύτερος το 2004-2008. Από τον πρώτο κύκλο αντλείται η πληροφορία ότι, αφενός η μόνη επίσημα θεσμοθετημένη μορφή μέχρι τότε ήταν η ΚοιΣΠΕ, αφετέρου οι κοινωνικές επιχειρήσεις ακολουθούσαν τόσο τη κλασική μορφή συνεταιρισμών, Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης, (ΕΠΕ), Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας, (ΑΜΚΕ), όσο και πιο σύγχρονες, όπως αυτή της Θερμοκοιτίδας ή της Κοινωνικής Δικαιόχρησης.

(Στραβοσκούφης & Γεώργιας, Δοκίμιο 20, p. 93) . Το 2005, 50 κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν ή έστω ξεκίνησαν, εκ των οποίων οι 23 ήταν κυρίως Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι 11 ήταν ΕΠΕ, οι 5 ΑΜΚΕ, οι 10 ΚοιΣΠΕ, και μια μόνο με τη δομή της Θερμοκοιτίδας.

Από τον δεύτερο τώρα κύκλο προκύπτουν τα εξής: 31 επιχειρήσεις συστήνονται το 2008, με 16 εξ' αυτών να έχουν τη δομή Συνεταιρισμού, 9 ΑΜΚΕ και μία ΕΠΕ. Ως ερρήθη, έχει αξία να αποτυπωθούν αυτά τα στοιχεία, διότι ανέδειξαν δυσκολίες και εμπόδια που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι ως άνω επιχειρήσεις, και δή η κάθε μία ανάλογα με τη μορφή της. Ενδεικτικά:

Οι Συνεταιρισμοί δυσκολεύτηκαν σε θέματα, όπως έλλειψη υποδομών, εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού, οι ΕΠΕ με την εξασφάλιση του εταιρικού κεφαλαίου, οι ΑΜΚΕ με τις ασφαλιστικές εισφορές και τα έξοδα λειτουργίας, και αυτές που είχαν τη μορφή της Θερμοκοιτίδας είχαν πρόβλημα με την χρηματοδότηση, ενώ αυτές με τη μορφή της Κοινωνικής Δικαιόχρησης, ενόψει του πιλοτικού τους χαρακτήρα, με θέματα σχετικά με αυτό, κυρίως συντονισμού μέσω διαδικτύου. (Στραβοσκούφης & Γεώργιας, Δοκίμιο 20, pp. 92-94).

3.2 Αποτελέσματα συνεντεύξεων με εκπροσώπους φορέων ΚΑΛΟ σχετικά με την ανάπτυξη του τομέα.

Κατόπιν της μελέτης και της εξέτασης της νομοθετικής δράσης της πολιτείας σχετικά με το διαμορφούμενο πλαίσιο της ΚΑΛΟ, ιδίως από το 2011 έως σήμερα, συνδυαστικά με τα ευρήματα εκθέσεων του Υπουργείου Εργασίας που κατεγράφησαν, κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθεί περαιτέρω το πλαίσιο λειτουργίας της ΚΑΛΟ, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι φορείς και δεν αναπτύσσεται ο τομέας, αλλά και οι λύσεις που απαιτούνται να δοθούν, μέσω συνεντεύξεων με δρώντες του χώρου της κοινωνικής οικονομίας.

Οι συνομιλίες που έλαβαν χώρα δια φωτίζουν και αποσαφηνίζουν τα αποτελέσματα, τα αίτια, τις συνθήκες και τις προκλήσεις που υφίστανται στο χώρο της ΚΟ.

Συγκεκριμένα καταγράφησαν οι απαντήσεις από πέντε (5) συνομιλίες, εκ των οποίων η μία ήτο με εκπρόσωπο της Ένωσης Φορέων ΚΑΛΟ «Η Δυναμική Ένωση». Ακολούθησαν συνεντεύξεις με δύο εκπροσώπους ΚοινΣΕΠ, την ΚοινΣΕΠ «Μύρτιλλο Καφέ» και «Ισιδα», όπως επίσης και με εκπρόσωπο της ΚοιΣΠΕ Ρεθύμνου «Αρωδαμός», και τέλος εδόθησαν πολύ ουσιαστικές απαντήσεις με εκπρόσωπο του Υπουργείου Εργασίας, ο οποίος κατέχει καίρια θέση στη Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Η πρόσκληση των ερωτωμένων έγινε είτε τηλεφωνικά είτε με αποστολή γραπτού ηλεκτρονικού μηνύματος (email), και κάποιες εξ' αυτών πραγματοποιήθηκαν διά ζώσης στους χώρους των ως άνω εκπροσώπων και κάποιες τηλεφωνικώς.

Αρχικά, αυτό που εκ πρώτης προκύπτει κραυγαλέα από όλες τις απαντήσεις που εδόθησαν, είναι ότι το οικοσύστημα της ΚΑΛΟ και η εξέλιξή της στην Ελλάδα είναι όπως χαρακτηριστικά όλοι ανέφεραν «πολύ πίσω, πάρα πολύ πίσω», και δη συγκριτικά με τις Ευρωπαϊκές χώρες και εν γένει παρατηρείται ομοφωνία στις απαντήσεις των ερωτωμένων.

Έτσι, ομοφωνία υπήρξε και στο πεδίο των ερωτήσεων σχετικά με το Νομοθετικό πλαίσιο της ΚΑΛΟ, και το κατά πόσο βοήθησε ή όχι την εξέλιξη, και αν όχι για ποιους λόγους, λέγοντας ότι ακόμα υπάρχουν ασάφειες και κενά, που χρήζουν διορθώσεως και το πιο ουσιαστικόν δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα στην πράξη.

Όμως αυτό που ξεχώρισε σαν κοινή από όλες τις συνομιλίες πληροφορία είναι αυτή σχετικά με τη αξία της ανάπτυξης του τομέα. Είναι ιδιαίτερα συγκινητικό ότι όλοι «με ένα στόμα, μία φωνή», παρά τα όσα αρνητικά είχαν σχολιάσει, ίσως και άκρως απογοητευτικά, δίχως δεύτερη σκέψη, αλλά με περισσό πείσμα και απόλυτη σιγουριά, απάντησαν ότι η κοινωνική οικονομία είναι αδιαμφισβήτητα απαραίτητη διά την ευημερίαν του κοινωνικού συνόλου και είναι άμεση ανάγκη αυτό να διαδοθεί, να γίνει ευρέως γνωστό και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα διά την άνθιση της.

Ειδικότερον, εκπρόσωπος της Ένωσης ΚΑΛΟ, «Η Δυναμική Ένωση», τονίζει την αποτελεσματικότητα της ανάπτυξης του πεδίου της ΚΑΛΟ, χαρακτηριστικά λέγοντας, ότι εάν πράγματι ο τομέας αυτός στηριχθεί ουσιαστικά, η ΚΑΛΟ είναι το μέλλον. Είναι το μέλλον, διότι δίνει ζωή μέσω της εργασίας σε ανθρώπους που «έχουν διωχθεί» από αυτήν για οποιονδήποτε λόγο, είτε λόγω του ότι είναι μεγάλης ηλικίας, είτε οι γυναίκες λόγω εγκυμοσύνης, είτε λόγω αναπηριών ή παθήσεων, είτε λόγω παραβατικών συμπεριφορών. Ο κοινωνικός σκοπός της πάταξης της ανεργίας, η οποία αυξήθηκε, μετά και την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, δεν είναι εφικτό να αντιμετωπιστεί από τη μέριμνα του Κράτους. Συνεπώς, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν θεμέλιο λίθο για την επίτευξη, τόσο της επανένταξης στον εργασιακό τομέα, όσο και την καταπολέμηση φαινομένων ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού. Ταυτόχρονα όμως, προσθέτει ότι «η κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι υποσύνολο της κοινωνικής οικονομίας, είναι το επιχειρηματικό κομμάτι της κοινωνικής οικονομίας. Μία κοινωνική επιχείρηση τα πλεονάσματα σε μία ελεύθερη αγορά εργασίας τα διανέμει, τα επανεπενδύει για να υλοποιήσει τους κοινωνικούς στόχους που έχει θέσει».

Σύμφωνα με την άποψη του ως άνω εκπροσώπου, αναφορικά με τα εμπόδια που θέτουν ακόμα και σε ακινησία τις κοινωνικές επιχειρήσεις, είναι, κατά δήλωσίν του, συνοπτικά, τα

κάτωθι: «Το πρώτον ο Νόμος, ο οποίος δεν εφαρμόστηκε ποτέ μέχρι και σήμερα. Ιδίως τα μέτρα στήριξης και τα χρηματοδοτικά εργαλεία που θέσπιζε, δεν έχουν υλοποιηθεί. Το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας επίσης δεν λειτουργεί. Τα Κέντρα Στήριξης ομοίως δεν λειτουργούν. Το κράτος δεν φρόντισε και δεν φροντίζει στην πράξη τη βιωσιμότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων, έστω και στα πρώτα χρόνια της ιδρύσεώς τους με κάποια βοήθεια εκκίνησης. Στο Εξωτερικό οι Δήμοι συνεργάζονται άμεσα με ΚοινΣΕπ, γίνεται ανακύκλωση δηλαδή έργου. Ο Δήμος αναθέτει στην επιχείρηση την εκτέλεση ενός έργου, όπως για παράδειγμα καθαρισμό δημοσίων κήπων και η ΚοινΣεπ ανταποδίδει. Σκεφτείτε πόσες θέσεις εργασίας ανοίγουν για τις ομάδες τις ευάλωτες. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι μικρές, με ελάχιστο κεφάλαιο από ιδίους πόρους. Δεν έχουν κύκλο εργασίας μεγάλο, οπότε εάν δεν εφαρμοστεί ο Νόμος και δεν συμβάλλει αποτελεσματικά το Κράτος αυτές σαπίζουν, και μαζί με αυτές πολλοί άνθρωποι, εργαζόμενοι σε αυτές, μένουν στο περιθώριο και στη γωνία. Επίσης, στο Νόμο δεν αναφέρεται η υποχρεωτικότητα στις δημόσιες συμβάσεις, παρά αναφέρεται η λέξη «δύνανται». Στο Νόμο 4412/2016 και δη στο άρθρο 20, θεσπίζεται ότι θα αποφασίζεται η ανάθεση σε κοινωνικές επιχειρήσεις με Υπουργική Απόφαση. Πράγμα που δεν έχει γίνει ποτέ μέχρι σήμερα, δεδομένου ότι τα παίρνουν ιδιωτικές επιχειρήσεις του Δήμου. Οι ΚοινΣΕπ λοιπόν «μένουν εκτός», δεν επιτρέπεται να εισβάλουν στον ιστό της κοινωνίας για να έχουν συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Έχουν δοθεί πολλά κονδύλια τα τελευταία χρόνια για την ΚΑΛΟ, αλλά δεν έχουν τοποθετηθεί δυστυχώς εκεί. Μάλιστα τα τελευταία δύο χρόνια μέσω ΕΣΠΑ, εδόθησαν 168.000 Ευρώ, τα οποία απορροφήθηκαν από τους Δήμους λόγω της πανδημίας». Συνεχίζει επισημαίνοντας, ότι πέραν του οικονομικού προβλήματος που βιώνουν οι ΚοινΣΕπ, το οποίο μάλιστα αργά ή γρήγορα τις οδηγεί σε διαγραφή από το Μητρώο, εάν δεν έχουν οικονομική δραστηριότητα για δύο χρόνια, και αυτό οφείλεται στην ανυπαρξία της κρατικής δράσης, από την πλευρά τώρα, των ιδίων των φορέων της ΚΟ, σημειώνει ότι απουσιάζει η κατάρτιση. Αυτό σημαίνει στην πράξη ότι τα μέλη εργαζόμενοι επιβάλλεται να εκπαιδευτούν για να πουλήσουν υπηρεσίες που έχουν ζήτηση. Πολλοί ιδρυτές ΚοινΣΕπ αγνοούν στοιχειώδη πράγματα επιχειρηματικότητας, οπότε εάν δεν υπάρχει η κατάλληλη κατάρτιση από μέρους τους δεν θα υπάρχει και βιωσιμότητα, γιατί δεν θα μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες.

Τέλος, οι ίδιοι οι φορείς των κοινωνικών επιχειρήσεων οφείλουν να συσπειρωθούν, να οργανωθούν και να ασκήσουν πιέσεις στα αρμόδια όργανα, ώστε να εφαρμοστούν αυτά που έχει θεσπίσει ο Νόμος και όχι μόνο, ενώ θεωρεί εξίσου αναγκαία και απαραίτητη την προβολή των θετικών της καινοτομίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ώστε να αρχίσει

ο κόσμος να γνωρίζει το πεδίο ΚΑΛΟ, να ευαισθητοποιηθεί και να ανοιχθεί ο δρόμος για την εξέλιξή της».

Στην συνέχεια, οι επόμενες δύο συνομιλίες έγιναν με δύο εκπροσώπους ΚοινΣΕπ. Η πρώτη είναι το Μύρτιλλο Καφέ, το οποίο είναι κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση ειδικού σκοπού, ήτοι ένταξης ομάδων στην αγορά εργασίας και έχει τεθεί σε λειτουργία από το έτος 2013. Έχει καταφέρει το 90% των εργαζομένων της να ανήκει στις ευάλωτες ομάδες και να αφήνει με το έργο της ένα σπουδαίο καθημερινά κοινωνικό αποτύπωμα. Η εκπρόσωπος της ως άνω ΚοινΣΕπ, παρατηρείται ότι καταθέτει σχεδόν τα ίδια με τον εκπρόσωπο της Ένωσης, δίνοντας έμφαση στο οικονομικό κομμάτι και την δυσκολία ανεύρεσης πόρων. Ξεκίνησε η επιχείρηση, όπως δηλώνει «με ίδιον κεφάλαιον, και το κράτος ήλθε πολύ αργότερα. Είναι από τους τυχερούς η εν λόγω επιχείρηση, διότι ο Δήμος Αθηναίων παραχώρησε ιστορικά κτίρια και έδωσε τη δυνατότητα επέκτασης δράσεων της εν λόγω ΚοινΣΕπ, η οποία εκμεταλλεύεται τα κτίρια αυτά για εκθέσεις, σεμινάρια, παιδικά πάρτυ». Παρά ταύτα, όπως απαντά, «τα έξοδα είναι πάρα πολλά και ο Νόμος πρέπει να εφαρμοστεί, να δοθούν οικονομικές ενισχύσεις για να επιβιώσουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις και να παράγουν κοινωνικό έργο. Να υπάρξει συνεργασία με άλλους φορείς και να ανατίθενται από το Κράτος δουλειές στις επιχειρήσεις, όπως συμβαίνει και στο εξωτερικό». Τα ίδια επιβεβαιώνει και ο εκπρόσωπος της ΚοινΣΕπ «Ισιδα», μία κοινωνική επιχείρηση κοινωνικής και συλλογικής ωφέλειας, σε λειτουργία από το 2017, με σκοπό την παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον και την βελτίωση των συνθηκών ζωής του. Δίνουν εργασία σε άτομα με αναπηρία ή άτομα αποκλεισμένα από τον εργασιακό τομέα, όπως π.χ ένας 63χρονος που μένει άνεργος. Οι πόροι προέρχονται από την ίδια την εργασία τους και μέρος των εσόδων επανεπενδύονται για να λάβουν μέρος σε διαγωνισμούς και να πάρουν την εγγυητική του Δημοσίου. Ακόμα όμως και εδώ αυτό που με πικρία καταθέτει ο εκπρόσωπος χαρακτηριστικά είναι ότι «Εδόθησαν χρήματα από το Κράτος για την ΚΟ, τα οποία δεν γνωρίζουν τελικά που πήγαν», ενώ σημειώνει την αναγκαιότητα επιβολής φορολογικών ελαφρύνσεων και ασφαλιστικών, ώστε να μπορέσει να σωθεί η κάθε ΚοινΣΕπ και να προχωρήσει το έργο της. Τα έξοδα είναι πάρα πολλά, ενώ μεταξύ άλλων προτείνει το εξής: «ο ΟΑΕΔ να δίνει το δικαίωμα στα μέλη που ευρίσκονται σε όλη την Περιφέρεια να προσλαμβάνονται από την εκάστοτε ΚοινΣΕπ, ανεξάρτητα από το τόπο που ευρίσκονται τα μέλη, όπως στην περιφέρεια, ενώ η ΚοινΣΕπ στην Αθήνα. Ομοίως αναφέρει ότι πράγματι η εξέλιξη στην Ελλάδα είναι απογοητευτική, και θεωρεί αναγκαστική την εφαρμογή του Νόμου, και κυρίως των υποστηρικτικών μέτρων αυτού.

Η εκπρόσωπος της ΚοιΣΠΕ «Αρωδαμός» που βρίσκεται στο Ρέθυμνο, και λειτουργεί από το 2015, με στόχο την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση ατόμων με ψυχικά προβλήματα συμφωνεί με τα λεγόμενα των ερωτωμένων, προσθέτοντας την αξία των αρχών που τηρούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως του δημοκρατικού συστήματος, της συνεργασίας της αλληλεγγύης, ενώ εκφράζει μεγάλη δυσαρέσκεια, αφενός διά την υπερβολική γραφειοκρατία που υπάρχει και αποτρέπει τους πολίτες από την πρωτοβουλία συστάσεως της οποιας κοινωνικής επιχείρησης, και αφετέρου διά την μη αναγνωρισιμότητα ακόμα και σήμερα της αξίας και των θετικών του τομέα αυτού.

Τέλος, ο εκπρόσωπος της Διευθύνσεως ΚΑΛΟ του Υπουργείου Εργασίας, πιστοποιεί με τη σειρά του ότι οι Νόμοι 4019/2011 και 4430/2016 είχαν ασάφειες, ενώ πολλά από τα μέτρα που θεσπίστηκαν δεν υλοποιήθηκαν. Πολλοί αναφέρει, «απέκτησαν μεγάλες προσδοκίες με το Νόμο 4430/2016 και για αυτό υπήρξε κάποια ανοδική πορεία στις εγγραφές στο Μητρώο ΚΑΛΟ, όμως στην έκθεση που ακόμα δεν έχει δημοσιευτεί 2020-2022, δυστυχώς υπάρχει πτωτική τάση». Καταθέτει ότι «πιστεύει πολύ στην αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα διά την κοινωνία των κοινωνικών επιχειρήσεων, όμως πρέπει να υπάρξει συντονισμός μεταξύ των φορέων, και να γίνουν πράξη όλες οι εξαγγελίες που έχουν ανακοινωθεί για την στήριξη της ΚΑΛΟ και να εφαρμοστούν οι διατάξεις του Νόμου, αφού και ο ίδιος βεβαιώνει ότι πχ τα Κέντρα Στήριξης δεν λειτούργησαν έτσι όπως είχε προβλεφθεί.»

Συμπερασματικά, οι απαντήσεις των ως άνω εκπροσώπων συντελούν στην επαλήθευση της μή προόδου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, όπως θα προσδοκούσε κανείς. Επίσης διακρίνονται ως κυριότεροι λόγοι που όμως πρέπει να ληφθούν κατεπειγόντως υπόψιν: Από τη πλευρά του κράτους η ανάληψη των καθηκόντων και η εκπλήρωση των υποσχέσεών του. Η εφαρμογή του Νόμου καθ' όλα τα χρηματοδοτικά εργαλεία που θεσμοθέτησε επιτέλους να γίνουν πράξη, ώστε να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Δεύτερον, οι ίδιοι οι φορείς της ΚΑΛΟ, να οργανωθούν και να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να βγουν μπροστά για να πιέσουν για την ενίσχυση και στήριξη του τομέα αυτού, και τρίτον, η διάδοση του οράματος της ΚΑΛΟ, η θετική συμβολή της στην κοινωνία και η δικτύωση του πεδίου σε ευρύτερο κοινό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Είναι γεγονός ότι επαναλήφθηκε πολλάκις στην παρούσα εργασία ότι δεν έχει αποτυπωθεί ουσιαστικά άχρι σήμερα ένας κοινός ορισμός, τόσο για την κοινωνική οικονομία, όσο και για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Αυτό δε, είναι επόμενο να δημιουργεί σύγχυση και ασάφεια και να καθιστά δύσκολο να μπορέσει να κατανοηθεί πλήρως και να οριοθετηθεί η κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα. Παρά ταύτα, αυτό που είναι διακριτό και έχει καταστεί πέρα για πέρα ξεκάθαρο, και «ξεχωρίζει» τις κοινωνικές οργανώσεις είναι ο σκοπός, που σε αντίθεση με τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που είναι μονάχα το κέρδος, εδώ, στις κοινωνικές επιχειρήσεις και οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι κοινωνικός, αποσκοπεί δηλαδή στην ωφέλεια που θα παράσχει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και οι δραστηριότητές της πρέπει να έχουν κοινωνικό αντίκτυπο. Το δεύτερον που τις ξεχωρίζει είναι οι αρχές που τις διέπουν και με αυτές λειτουργούν. Αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στην ικανοποίηση των αναγκών των μελών τους, έχουν αυτονομία στη διαχείριση, οι αποφάσεις λαμβάνονται με δημοκρατικό τρόπο και θέτουν ως προτεραιότητα τον άνθρωπο. Ακόμα και υπό αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είναι μοναδικά για τις κοινωνικές επιχειρήσεις μαζί με την σαφή ειδοποιό διαφορά αυτών και των κερδοσκοπικών, σχετικά με το σκοπό, δεν παύει να είναι σημαντική η απόδοση ενός ενιαίου ορισμού, ώστε να αποφευχθεί η οιαδήποτε ασάφεια και πολυπλοκότητα στην οριοθέτηση της λειτουργίας της ΚΑΛΟ.

Αναφορικά με τη θέσπιση των νομοθετημάτων, ήτοι του Νόμου 4019/2011 και του μετά απ' αυτόν 4430/2016, που ισχύει σήμερα, αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι ευνόησε τη σύσταση, αφού διεπιστώθη και αύξηση εγγραφών ΚΑΛΟ στο Μητρώο, όπως καταγράφηκε στην πιο πρόσφατη Έκθεση του Υπουργείου Εργασίας για τους φορείς ΚΑΛΟ τα έτη 2019-2020, όμως δυστυχώς όχι για πολύ, αφού ο εκπρόσωπος της Διευθύνσεως Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, εδήλωσε ότι τα έτη 2020-2022 εμφανίζετε πτωτική πορεία. Η μη εξέλιξη της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα είναι γενικώς αποδεκτή, και αυτό συμπεραίνεται και από το ερευνητικό μέρος της παρούσης εργασίας. Αναζητώντας τα αίτια και τις προκλήσεις που δυσχεραίνουν την πρόοδο, αναμφισβήτητα, καταλήγουμε ότι να μεν πρέπει να αναγνωριστεί η σημαντικότητα του Νόμου αυτού ως ένα βαθμό, ωστόσο θα πρέπει αμελλητί τόσο να εφαρμοστεί, όσον και να ερευνηθούν διεξοδικά οι ατέλειες και τα κενά του Νόμου, ώστε να διορθωθούν άμεσα και αποτελεσματικά, θεσπίζοντας σε μεταγενέστερο χρόνο, ένα νέο ολοκληρωμένο ορθό και στοχευμένο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις Νόμο.

Ειδικότερα, να σημειωθεί ότι ο τελευταίος Νόμος παρείχε χρηματοδοτικά εργαλεία, παρά ταύτα, και πάλι αυτό που παρατηρείται είναι δυσαρέσκεια ως προς την υλοποίησή τους και αδυναμία ενισχύσεως και εξασφαλίσεως της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Επιπρόσθετα, κρίνεται άκρως απαραίτητο να δοθεί μεγάλη έμφαση στο θέμα των χρηματοδοτήσεων των κοινωνικών επιχειρήσεων, ενδεχομένως με πιο άμεσους, εναλλακτικούς και ευέλικτους τρόπους, όπως είναι τα μικροδάνεια και οι εγγυήσεις, τα ομόλογα. Διευκολυντική στο να βοηθηθεί κάποιος στην αρχή που επιθυμεί να ιδρύσει μία κοινωνική επιχείρηση είναι και η συνεργασία με συνεταιριστικές τράπεζες, ενώ τέλος, χρήζει σημασίας η σωστή κατανομή, αξιολόγηση και απορρόφηση των ευρωπαϊκών ταμείων.

Αυτό που δεν μπορεί να παραλειφθεί είναι ότι πέρα από τους κρατικούς μηχανισμούς που οφείλουν να λάβουν δραστικά μέτρα για την διόρθωση των «κακώς κειμένων» και την εφαρμογή ορθών και στοχευμένων πρακτικών, και οι ίδιοι οι εκπρόσωποι της κοινωνικής οικονομίας, οι ίδιοι οι κοινωνικοί επιχειρηματίες, επιβάλλεται να «ορθώσουν ανάστημα», να οργανωθούν, να συσπειρωθούν και να πιέσουν προς πάσα αρμόδια κατεύθυνση διά την κατάκτηση των δικαιωμάτων τους και την επίτευξη των σκοπών τους.

Στην εργασία αναφέρθηκε και η αξία της ευαισθητοποίησης του κοινού και της προώθησης όσο το δυνατόν περισσότερο της σημασίας και της αναγνωρίσεως του κοινωνικού αντικτύπου, αλλά δεν ετονίσθη σε τέτοιο βαθμό όσο απαιτείται για να αναδειχθεί η αναγκαιότητα αυτής. Είναι πολύ σημαντικό, λοιπόν, πλην των κυβερνήσεων και των όποιων άλλων αρμοδίων φορέων, οι ίδιοι οι πολίτες να γνωρίσουν τον κόσμο της κοινωνικής οικονομίας. Να καταλάβουν ακριβώς περί τίνος πρόκειται. Ακόμα στην Ελλάδα μερίδα κόσμου ίσως και να αγνοεί παντελώς τί είναι ΚΑΛΟ. Με την ευαισθητοποίηση υπάρχει περίπτωση να γεννηθεί ακόμα και το πιο απλό, άν όχι η διάθεση για την ίδρυση μίας κοινωνικής επιχείρησης, η θέληση για προσφορά στον συνάνθρωπο. Να αυξηθεί το αίσθημα της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, της προσφοράς, του εθελοντισμού, ακόμα και να ενισχυθεί η αγορά προϊόντων από μία κοινωνική επιχείρηση.

Πέραν αυτών, εξίσου χρήσιμο και αποδοτικό για την εξέλιξη και ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η κατάρτιση και η εκπαίδευση που θα πρέπει οι φορείς να διαθέτουν. Στην έκθεση για την ΚΑΛΟ 2019-1020, μπορεί να μεν να αποτυπώθηκε ότι τα άτομα διαθέτουν υψηλή πανεπιστημιακή μόρφωση, όμως αυτό δεν είναι αρκετό, γιατί απαιτείται εξειδικευμένος προσανατολισμός και δεξιότητες σχετικά με την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Καταλήγοντας, αδιαμφισβήτητα οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας είναι σε θέση να φέρουν τη πολυπόθητη κοινωνική αλλαγή και έχουν τη δύναμη για αυτό, υπό την

προϋπόθεση πάντα ότι οι προκλήσεις και τα εμπόδια που βιώνουν θα εξαλειφθούν και θα χτιστεί για αυτές ένα περιβάλλον προσαρμοσμένο στις δικές τους ανάγκες, στα χαρακτηριστικά τους και στη με κάθε πρόσφορο και αποτελεσματικό μέτρο ενίσχυσή τους. Και για όσους ακόμα και σε αυτές αναντίρρητα τις δύσκολες εποχές που βιώνει η ανθρωπότητα και ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά, σπεύδει να «θεωρήσει» την λέξη «ελπίδα» ως υπερβολική λέξη, δηλαδή να αμφισβητήσει, εάν πράγματι η ΚΑΛΟ είναι η ελπίδα απέναντι σε όλα τα δυσεπίλυτα προβλήματα της εποχής μας , δεν μένει παρά το ίδιο το μέλλον και η ίδια η δράση των επιχειρήσεων αυτών με το κοινωνικό αποτύπωμά τους και την επίτευξη των κοινωνικών σκοπών τους διά το σύνολο της κοινωνίας των πολιτών μας, όπως και την άνοδο των, να του το απαντήσει.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

Οι ερωτήσεις που ετέθησαν στους ως άνω εκπροσώπους μέσω συνεντεύξεων είναι οι κάτωθι:

- 1) Τι είναι κοινωνική επιχείρηση, κοινωνική επιχειρηματικότητα και οικονομία;
- 2) Υπάρχει εξέλιξη στην Ελλάδα του οικοσυστήματος ΚΑΛΟ;
- 3) Βοήθησαν οι Νόμοι 4019/2011 και 4430/2016 στη ανάπτυξη του τομέα; Αν όχι, γιατί;
- 4) Ποιοι είναι οι λόγοι και τα εμπόδια που ο τομέας αυτός δεν έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα; Τί προβλήματα καλείται να αντιμετωπίσει μία κοινωνική επιχείρηση;
- 5) Ποιες είναι οι προτάσεις και οι λύσεις για την αντιμετώπιση των ως άνω εμποδίων;
- 6) Από πού χρηματοδοτείται μία κοινωνική επιχείρηση;
- 7) Πιστεύεται στην αξία της κοινωνικής οικονομίας διά την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων; Έχει μέλλον ο τομέας αυτός;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

- Αδάμ, Σ., Κορνηλάκης, Α. & Καβουλάκος, Ι., 2018. *Το Θεσμικό Πλαίσιο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδας.
- Αποστολόπουλος, Ν., Δερμάτης, Ζ. & Λιαργκόβας, Π., 2020. *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα Η ευρωπαϊκή και Ελληνική Εμπειρία*. 2020, Σεπτέμβριος επιμ. s.l.:Εκδόσεις Πατάκη.
- Αριστείδης, Κλήμης 1980. *Τί είναι και τί δεν είναι ο Συνεργατισμός/Συνεταιρισμός*. Ξάνθη: s.n.
- Γεώργιας, Κ. και συν., Δοκίμιο 20. *Κοινωνική Οικονομία θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*. 2013 επιμ. s.l.:Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Επιτροπή, Ε., 2013. *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη*. Τεύχος 4 επιμ.
- Θεόδωρος, Τ., 1973. *Συνεταιριστική Οικονομία*. δεύτερη έκδοση Αθήνα επιμ.
- Μανώλης, Τ. & Zoehrer, K., 2015.
- ΟΟΣΑ /1999 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, Γαλλία ‘Κοινωνικές Επιχειρήσεις’
- Πετρόπουλος, Σ., 2021. *Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα και η αξία της προσφοράς [Συνέντευξη]* (01 Δεκέμβριος 2021).
- Σοφία, Α., 2012. *Κοινωνική Οικονομία Εργασιακή ένταξη και Κοινωνικός Αποκλεισμός - Διδακτορική διατριβή*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης :
- Στραβοσκούφης, Θ. & Γεώργιας, Κ., Δοκίμιο 20. *Κοινωνική Οικονομία Θεωρία Εμπειρία Προοπτικές*. Εναλλακτικές εκδόσεις επιμ.
- Τζωρτζάκης, Θ. *Συνεταιριστική Οικονομία*, δεύτερη έκδοση, Αθήνα, 1973

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Anon., 1999 Γαλλία. *Κοινωνικές Επιχειρήσεις*. s.l.:s.n.
- Anon., n.d. . (1999) *The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector*. Centre du
Economie Sociale, University of Liege, Liege. Borgaza . C and Defourny, J (2001)*The
emergence of Social Enterprise*, Routiedje, London. s.l.:s.n.
- Anon., n.d. *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, s.l.: Διεθνές Κέντρο Έρευνας
και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική Συνεταιριστική Οικονομία.
- Borzaga, C. & Defourny, J., 2001. *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge.
- Borzaga & Tortia, 2007 OECD. '*Social Economy Organizations and the Theory of the firm*'
στο Antonella Noya και Emma Clarence *The Social Economy Building Inclusive Economies*
OECD, 2007
- Campbell Mike, *The Third System*. Employment and Local Development, Volume I-Synthesis
Report Trird System Employment and Local Development Policy Research Institute August
1999
- CIRIEC *The Social Economy in the European Union*, 2005, CESE/COMM/05/2005
- Council, British, 2017. *Εκθεση για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ελλάδα*, s.l.:
Council, British.
- Defourny, J. & Develtere, P., 1999. *The Social Economy The Worldwide Making of a Third
Sector*. s.l.:HIVA.
- Evers, A. & Laville, J.-L., 2004. *The Third Sector in Europe*, Edward Elgar.
<https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4430-2016>, n.d. s.l.: s.n.
[https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4873-2021-gia-ten-prostasia-
toy-ethelontismoy](https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4873-2021-gia-ten-prostasia-toy-ethelontismoy), n.d. s.l.: s.n.
- J, M. & R, C., 2008 Σεπτέμβριος. *The European Social Economy*. s.l.:Anails of public and
Cooperative Economics Ιστοσελίδα.
- Kendall, J., 2005 June. *The Third Sector and the policy process in the UK tsep Number 5*.
June
- Kotler, P. & Zaltman, G., 1971. Social Marketing an approach to planned social change.
Journal of Marketing, pp. 3-12.
- L, R., 2019, January. *Solidarity Economy Roads-Chapter I*. s.l.:s.n.
- Luis, R. M., n.d. *Solidarity Roads-Chapter I. Grassroots Economic Organizing*. s.l.:s.n.

- Mike, C., 1999. *The Third System, Jobs and Local Development The European Experience*.
s.l.:Policy Research Institute.
- Monzon, J. L. & Chaves, R., 2008. *The European Social Economy: Concepts and Dimension of the Third Sector*. s.l.:Annals of Public and Cooperative Economics, σελ. 549-577.
- Oliveira, I., 2012. *Economia Social. Pilar de um Novo Modelo De Desenvolvimento Economico Sustentavel*. Porto: s.n.
- Peter, H., 1987. *A Historical Overview of the Private Nonprofit Sector*. s.l.:Yale University Press.
- Hall Peter Dobkin, 'A Historical Overview of the Private Nonprofit Sector' στο Walter W. Powell, *The Nonprofit Sector. A research Handbook*, University Yale, 1987, Press

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ/ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- 1) https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf [Πρόσβαση 10/10/2022]
- 2) <https://kalo.gov.gr/https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4430-2016.html> [Πρόσβαση 10/10/2022]
- 3) <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c-pdf> [πρόσβαση 14/10/2022] EESC, 2012
- 4) https://www.researchgate.net/publication/330425011_Solidarity_Economy_Roads_Translators_Introduction_Prelude_Chapter_1 [Πρόσβαση 14/10/2022]
- 5) (<https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-876-el-n.pdf> [Πρόσβαση 14/10/2022]
- 6) https://www.researchgate.net/publication/330425011_Solidarity_Economy_Roads_Translators_Introduction_Prelude_Chapter_1, Razzeto, 2019 [Πρόσβαση 15/10/2022].
- 7) (file:///C:/Users/Dell/Desktop/Social_Europe_Guide.pdf) (Επιτροπή, 2013) Πρόσβαση 15/10/2022]
- 8) <https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/nomos-4673-2020-phek-52a-11-3-2020.html> [Πρόσβαση 21/10/2022]
- 9) <https://www.e-nomothesia.gr/kat-somateia-sundikalistikis-eleutherias/n-1667-1986.html> [Πρόσβαση 19/11/2022].
- 10) <https://www.e-nomothesia.gr/kat-epikheireseis/n-4019-2011.html> [Πρόσβαση 19/11/2022].
- 11) <https://lawnet.gr/meletes-arthra/neo-nomiko-perivallon-tis-ellinikis-koinonikis-oikonomias-kai-oikonomias-allilengyis> [Πρόσβαση 21/11/2022].
- 12) <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeep/article/view/10593> [Πρόσβαση 21/11/2022].
- 13) <https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4430-2016> [Πρόσβαση 22/11/2022].
- 14) <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4873-2021-gia-ten-prostasia-toy-ethelontismoy> [Πρόσβαση 22/11/2022].
- 15) https://www.epixeiro.gr/article/312806-Οι_ΜΚΟ_στην_Ελλάδα_και_η_αξία_της_προσφοράς [Πρόσβαση 24/11/2022].
- 16) <https://kalo.gov.gr/k-al-o-ekthesi-eton-2019-2020> [Πρόσβαση 12/12/2022].